

Česko-lužický věstník

Ročník XV

Číslo 7–8 / červenec-srpen 2005

Marja Krawcec

potom	jakmile
hdyž sebje njerozumju	si přestanu rozumět
a wšědnoscow so wzdam	a vzdám se banalit
praji hižo mój zwónčk	říká už můj zvonek
při durjach	u dveří
tu drje njeje nichtó	tady asi není nikdo
doma	

Ze sbírky Serbska poezija 42 (Budyšin 1998) přeložili Radek Čermák a Milan Hrabal.

K československo-lužickým vztahům v roce 1945 přinášíme další článek – pohled historika Jaroslava Šůly.

Z dějin bojů o lužickosrbský národní stát: Interpelace Jana Cyže a dr. Mikławše Krječmara ze dne 14. července 1945

Jaroslav Šůla

Hra o Lužici v letech 1945–1948 doposud nebyla ve všech detailech popsána. Jména hráčů jsou většinou známá, jejich postoje již méně a vlivy (či mocenské tlaky nebo i souhry náhod), které jejich postoje usměrňovaly, minimálně.¹⁾ Obraz úsilí lužickosrbských vlastenců byl v minulých letech zkracován, byli líčeni téměř jako nepřátelé lužickosrbského lidu²⁾ a oficiální publikace o historii Lužických Srbů líčily tuto dobu ze stanoviska sovětských imperiálních zájmů a proletářského internacionalismu, za kterým se schovával velkoněmecký hnědý osten.³⁾ Archivy se však otevírají a přichází doba, kdy bude možné pravdivě ocenit roli lužickosrbských vlastenců, kteří si uvědomovali, že po skončení II. světové války bijí pro slovanskou Lužici rozhodující, ale také možná i poslední vteřiny a nastane brzy katastrofální hodina dvanáctá. Jedním z těchto upřímných vlastenců byl i dr. Mikławš Krječmar.

Nebudu se zde zabývat jeho životem a vědeckým dílem,⁴⁾ pouze poukážu na část jeho úsilí o vysvobození Lužice v roce 1945, které nebylo ještě doceněno.

Již 5. května 1945 zaslal Jan Cyž⁵⁾ z nacistického koncentračního tábora Dachau prezidentu ČSR dr. Edvardu Benešovi apel, ve kterém ho jako předseda Lužickosrbské národní rady požádal

„o účinné hájení zájmů lužickosrbského lidu i vlasti u vysokých vlád vítězných Spojenců“ a sdělil československému prezidentovi: „vkládám osud nejmenšího slovanského národa, který po tisí-

- 2) „Nacionalistické kruhy“, „lužickosrbská skupina kolem faráře Cyže, který byl nacionalistickým politikem starého typu“, „lužickosrbská inteligence, která se k novému vývoji stavěla s hlediska buržoasního nacionalismu“ (Boris MICHAJLOV, *Budoucnost Lužických Srbů*. Praha, Orbis 1949, s. 22, 28, 49); „Byla to skupina lidí kolem tzv. Lužické národní rady (Jurij Cyž a Jan Cyž), kteří měli těsné spojení s čl. reakčními kruhy kolem E. Beneše. Toto nesprávné heslo vyvolalo silné nacionalistické hnutí v Lužici; jeho autoři obratně využili trpkých zkušeností z doby nacistického teroru v Lužici a švalvi lužickosrbský lid proti německým pracujícím.“ „Ani druhá koncepce – vytvořit samostatný lužickosrbský stát – kterou také podporovaly některé reakční kruhy z ČSR, se neudržela již proto, že byla utopistická a historicky nesprávná. Lužičtí Srbové se po staletí vyvíjeli s německým lidem a Lužice se stala od XIX. stol. nedílnou součástí celoněmeckého hospodářského celku. ... Byla to koncepce politicky škodlivá. Správnou a jedinečnou cestou k osvobození Lužických Srbů nastoupili němečtí soudruzi za účinné pomoci sovětské okupační správy.“ „Vedení Domowiny dlouho tápalo ve své základní linii. Byli to příslušníci inteligence, kteří nechápali vždy spolehlivě sociální a třídní podstatu změn po 2. světové válce.“ „Na základě marxisticko-leninských principů zahájili lužickosrbské komunisty diskuse, v níž nemilosrdně pranýřovali nacionalistické hnutí v Lužici a jeho původce.“ (Jan PETR, *Úvod do politických a kulturních dějin Lužických Srbů*. Praha 1963, s. 136, 137.)
- 3) Za všechny: Jan ŠOĽTA, *Zarys serbskich stawiznow*. Budyšin, Domowina 1976, s. 175 ad.
- 4) Blíže o něm: *Serbski biografiski słownik*. Budyšin 1970, s. 146–147; Milan KUDĚLKA – Zdeněk ŠIMEČEK a kol., *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*. Praha 1972, s. 258–259.
- 5) Jan Cyž (1883–1948); o něm: *Serbski biografiski słownik*, s. 48–49.

1) Složitost sovětské politiky vůči Německu – s negativním dopadem na lužickosrbský národněosvobozenecký boj – v rámci celosvětového a zejména evropského vývoje a jejich proměn výstižně líčí Miroslaw CYGAŃSKI (*Łużyce w polityce Polski, Czechosłowacji, Związku Radzieckiego i Jugostawii w latach 1946–1948*. Studia Śląskie, 56, Opole 1997, s. 33–75).

ciletí jako předvoj Slovanstva těžce bojuje o svou existenci, do rukou Vaší Excelence a prosím v poslušné oddanosti o účinnou pomoc a pokyny pro další práci“.⁶⁾ Týž Jan Cyž se ještě jednou z koncentračního tábora Dachau ozval a sice dne 9. května 1945. Tento svůj apel adresoval „Slavné vládě Československé republiky“ a žádal ji, aby „předložila lužickosrbskou otázku mírové konference“ a „hájila ... se vši energií a autoritou životní zájmy nejmenšího slovanského národa“. Žádal rovněž o pomoc – dobře věděl: Německo je poraženo, hranice budou měněny a opravovány. Nepřímo žádal o připojení Lužic k ČSR slovy přímo většecnými (která se v revoluční době snad někomu mohla zdát být nadnesená, ale jejich realnost následující desetiletí naplňovala a naplňují): „Zůstává nám jediná alternativa: buď věčně žítí v rámci Československé republiky, nebo na věky zahynouti v moři germánství.“⁷⁾

Téměř současně – dne 10. května 1945 – adresuje svůj apel České národní radě v Praze a Československé vládě v Praze dr. M. Krječmař jménem Lužickosrbského národního výboru s prozatímním sídlem v Praze (Łużiskoserbski narodny wubjerk w Budyšinje). Vyjadřuje v něm přesvědčení, že Lužičtí Srbové „s pomocí Spojenců dosáhnou utvoření samostatného celku v úzké spojitosti s Československem.“⁸⁾ Krátce poté se pět v Praze žijících Lužičanů (Jan Grofa, dr. Mikławš Krječmař, Pawoł Krječmař, Korla Kučka a dr. Ivan Smolef), sdružených v Lužickosrbský národní výbor v Budyšině s prozatímním sídlem v Praze, shodlo na textu *Memoranda Lužických Srbů*, které poslali dne 12. května 1945 maršálu J. V. Stalinovi a prezidentu dr. Ed. Benešovi. Po stručném historickém úvodu žádali realizaci několika naléhavých opatření (oddělení lužickosrbských válečných zajatců od německých; ponechání srbského obyvatelstva v domovech a umožnění návratu zavlečených Lužických Srbů; ponechání doma lužickosrbské mládeže, i když již neovládá srbský jazyk; umožnění návratu do Budyšina Lužickosrbskému národnímu výboru).⁹⁾

Nezávisle na pražské akci zaslal jménem Domowiny dne 12. května 1945 prostřednictvím ústřední redakce sovětského deníku Pravda dr. Jan Cyž *Projev lužickosrbského národa* maršálu Stalinovi. Domowina ho žádala, aby „nejmenšímu slovanskému národu poskytl pomoc a ochranu“ a aby ho osvobodil z otroctví, jímž po staletí trpěl. Po stručném historickém úvodu připomněla Domowina plány nacistů na vysídlení Lužických Srbů do Alsaska a nakonec požádala o připojení Lužice k Československé republice: „Prosíme maršála Stalina, aby naše Lužice znovu připojil k Československé republice jako národně autonomní součást, neboť k českým zemím po staletí náležely, protože u Čechů byla by naše politická, kulturní, hospodářská a sociální práva nejlépe zaručena.“¹⁰⁾

Spojily se tak tři vlastenecké proudy: bojující a perzekuovaní antinacisté s pražskou lužickosrbskou inteligencí a s kulturními a politickými představiteli doma v Lužici, kteří postupně vystupovali z illegality. Všechny tyto tři proudy žádaly o připojení Lužic k Československé republice, respektive o oddělení Lužic od Německa.

Pozdrav Domowiny *Československému lidu!* dne 20. května 1945 podepsal opět JUDr. Jan Cyž.¹¹⁾ Je zde jasně vysloveno přání o připojení lužickosrbského území k ČSR: „Zástupci lužickosrbského lidu, sjednocení v »Domowině«, svazu Lužických Srbů, prosí československý lid, aby naše Lužice zase přijal do rámce koruny svatováclavské, ke které tak dlouho patřily.“¹²⁾ Pražský rozhlas vysílal dne 23. května 1945 a v dalších dnech projev Lužickosrbského národního výboru, který podepsal dr. Mikławš Krječmař. Byly to pokyny, jak si mají počínat Srbové ve vlasti, a v závěru byla vyslovena naděje: „Máme pevnou naději, že v úzkém spojení se svobodným bratrským národem českým převezmeme správu svých věcí do svých rukou. Maršál Stalin a prezident dr. Beneš už mají naše memorandum.“¹³⁾ Zdravici k 61. narozeninám dr. Ed. Beneše podepisují dne 28. května 1945 Jan Cyž, Jan Meškank za Domowinu) a Jiří (Jurij) Cyž¹⁴⁾

a dr. Mik. Krječmař (za Lužickosrbský národní výbor v Budyšině): „Děkujeme Vám zejména dnes za vše, co jste pro Lužici vykonal a ještě v duchu našich přání vykonáte“.¹⁵⁾

Dnem 1. června 1945 je datováno další *Memorandum Lužických Srbů – slovanského národa v Německu, který žádá osvobození a připojení k Československu*.¹⁶⁾ Jde o rozsáhlý dokument, představující území Lužic, jeho historii, správní uspořádání, nedávnou nacistickou perzekuci, hospodářství, průmysl a nerostné bohatství.

Součástí memoranda byl – kromě šestnácti dalších – nesporně aktuální požadavek sjednocení Horní a Dolní Lužice do jednoho správního celku v rozloze cca 10 000 km² s 800 000 obyvateli, z nichž je Lužických Srbů „kolem 500 000 duší.“¹⁷⁾ Memorandum zcela jednoznačně žádá připojení tohoto území k Československé republice: „**Lužičtí Srbové v emigraci, v koncentračních táborech i doma v odboji jsou nyní sdružení v Lužickosrbském národním výboru v Budyšině a jednotni ve svém požadavku svobody v rámci sousedního Československa a pod ochranou Sovětského svazu.**“

A jak by měla vypadat Lužice začleněná do Československa? „**Svůj poměr k Československu si představujeme ve formě zemského zřízení, jako má Morava nebo Slezsko, s několika menšími výjimkami, pokud jde o kulturní autonomii. Přejeme si tedy co nejužšího spojení, společné měny (zřízení filiálky Nár. banky čs. v Budyšině), hospodářství, zákonodárství (až na zákony, kterých bude třeba speciálně pro Lužici), administrativy vnitřní (zřízení ředitelství pošt, drah, finančního ředitelství v Budyšině) a obrany země. Pokud by nebylo možno řídití jednotlivá odvětví správy státní z Prahy nebo kdyby si toho vyžadovaly lužickosrbské zájmy, prosíme, aby byl zřízen příslušný úřad v Budyšině (odbočka**

6) Text byl uveřejněn v publikaci: *Za svobodu Lužických Srbů. I. Sbíрка dokumentů z května-června 1945*. Praha, Společnost přátel Lužice (Lužickosrbská knihovnička čís. 26) 1945, s. 6.

7) *Tamtéž*, s. 7–8.

8) *Tamtéž*, s. 9.

9) *Tamtéž*, s. 10–12.

10) *Tamtéž*, s. 13–15.

11) Viz o něm: Stanisław MARCINIAK, *Działalność i twórczość doktora Jana Cyża*. In (sb): *Życie w nowożytnych i najnowszych dziejach Europy Środkowej*. Zielona Góra (Zielonogórskie studia lużyckie Nr 1) 1995, s. 139–147.

12) *Za svobodu Lužických Srbů*, s. 16–17.

13) *Tamtéž*, s. 19.

14) JUDr. Jurij Cyž (1904–1947); o něm *Serbski biografiski stownik*, s. 49.

15) *Za svobodu Lužických Srbů*, s. 20. – Důvěra, s kterou se obraceli Lužičtí Srbové na prezidenta Beneše, vyplývala z toho, že 5. února 1919 požadoval na mírové konferenci zaručení jejich národních práv a přednesl jejich požadavky (Josef PÁTA, *Lužice*. Praha 1919, s. 69–71; šífe s. 62–79). – Nelze však z Ed. Beneše dělat nepřítel Lužických Srbů či národnostních minorit, jak se o to snaží – pod vlivem sudetoněmecké revanšistické literatury – Petr THIEMANN (*Bě přiznámknjenje Lužicy k Českosłowakskej 1945 realne žadanje Serbow? Pospyt analyzy někotrych faktorow politiskeje konstelacije a zajimow aližerowaných w tutym zwisaku*. Rozhled, Serbski kulturny časopis, 45, Budyšin 1995, s. 254–257). Ed. Beneš byl realistický, předvídalý politik a horoucí český vlastenec, který se snažil zajistit existenci a budoucnost malého českého národa a navždy odvrátit od něho drtící germánský tlak.

16) *Tamtéž*, s. 21–37.

17) „*Hranice žádáme takové, kde by veškerý lužickosrbský lid nejen mohl svobodně žít, ale také při své populační síle v budoucnu se vyvíjet. Kraje germanisaci na čas ztracené nemůžeme postrádat. Na východě žádáme hranice historické od Čech na sever podél řeky Hvizdy (Queis), Bobry, Odry k Frankfurtu, odtud potom na západ rovně podél historických hranic severně Brieskav na Storkow a odtud na jih na Dubno, Dobry Ług (Dobrilugk), dále na Rólana (Ruhland), Kinspórk (Königsbrück), na východ od Radebergu, Stolpina (Stolpen) a Neustadtu k českým hranicím. Celé toto území by tvořilo obnovenou zemi Lužici (jako zbytek historické Horní a Dolní Lužice), která má podle našeho přání být připojena k Československu. Předpokládáme, že na východ od Lužice budou nové hranice Polska a tak by Lužice byla na východě i na jihu chráněna.“ (Za svobodu Lužických Srbů, s. 31). „Vylučujeme tedy z tohoto území čisté německé hustě obydlené kraje, aby bylo dosaženo odstupu od velkých měst Frankfurtu a Berlína a železnice Dresden-Berlin aby byla vně našich hranic. Dále nutno počítati se značným snížením obyvatelstva v důsledku poslední války, jednak ztrátami vojenskými na frontách, jednak ztrátami civilního obyvatelstva, neboť v tomto území Němci vedli poslední boje na jih od Berlína na frontě Chóšebuz (Cottbus) – Budyšin (Bautzen) – Kamjenc (Kamenz). Ztráty německé, poněvadž jde o města, jsou mnohem větší než ztráty obyvatelstva lužickosrbského.“ (*Tamtéž*, s. 26.) – Memorandum zřejmě v tichosti předpokládá reslavizaci určité části již německého obyvatelstva. Tato myšlenka je však scestná, poněvadž takový postup málokdy přinesl úspěchy (viz například žalostné výsledky repolonizace v polském Slezsku po více než půlstoletí po provedení odsunu převážné části německého obyvatelstva).*

ředitelství apod.). Jinak správu v zemi by vykonaly Národní výbory: místní, osadní (podle zvláštních lužickosrbských poměrů) a zemský.

V čele by stála **Lužickosrbská národní rada**, která by měla referáty týkající se lužickosrbských poměrů. Prosíme, aby **zástupce čs. vlády byl jmenován pro Lužici** a aby v dohodě s Lužickosrbskou národní radou řešil na místě všechny otázky společného zájmu státního a národního. Podrobná úprava by mohla být stanovena dohodou později podle poměrů. V prvních letech by bylo třeba, aby do Lužice byl vyslán také administrativní aparát a převzata bezpečnostní služba, abychom se mohli věnovat úkolům budování a posílení našich národních posic. Požadujeme také rozdělení německých velkostatků mezi náš drobný lid a znárodnění průmyslu. V celé Lužici by byly lužickosrbské lidové a měšťanské školy, v Budyšině a v Chotěbuzi pak také školy střední a odborné. Na vysoké školy by Lužičtí Srbové chodili do Prahy, jako tomu bylo v minulosti. Pro české obyvatelstvo, zvláště pro děti českých státních zaměstnanců, živnostníků a obchodníků, byly by zřízeny české školy podle potřeby.“

„**Žádáme dále, aby Lužice byla již nyní obsazena také českosl. vojskem**, a prosíme, aby v tomto smyslu čs. vláda učinila příslušnou dohodu se spojeneckými vládami, zejména se Sovětským svazem. Podle předběžných dohod má čs. vojsko právo spolupůsobiti při okupaci Německa, a proto žádáme, aby čs. vojsko přišlo především do Lužice, kde bude srdečně uvítáno. Rudá armáda má tam obsazena větší města, ale v zájmu slovanském je třeba obsaditi další místa v Lužici, a proto žádáme o brzký příchod čs. armády. Pokud jde o Rudou armádu, prosíme, aby pro všechny výše uvedené okresy byl jmenován jeden společný velitel se sídlem v Budyšině, kterému by bylo možno tlumočiti všechna naše přání.“

„**Prosíme Sovětský svaz a ostatní Spojence, aby kladně rozhodli o našem přání. Prosíme československý lid a vládu, aby nám pomáhali a přijali nás po rozhodnutí Spojenců do svého státu.**“

Věříme, že i nám, Slovanům v Lužici, dostane se svobody v duchu dnešní doby. Žádná mezinárodní ochrana našich práv, kdybychom byli ponecháni v Německu, nemůže nás trvale zachránit. Je třeba definitivního řešení, a proto voláme k celému světu: **Vysvobodte také nás, Lužické Srby, na věky z drápů germánských. Nechceme žít nadále pod vedením německého národa, který nás vždy potlačoval. Náš lid nikdy nezradil demokracii, byl vždy proti nacismu a fašismu, cítil sociálně, a proto věříme, že dosáhne splnění svých tužeb. Chceme svobodu, chceme připojení naší země k Československu pro tradiční kulturní a hospodářské styky, jelikož věříme Čechům a Slovákům, že v jejich státě bude se nám dařit nejlépe. Věříme panu prezidentu Dr. Ed. Benešovi tak, jako mu věří Sovětský svaz a ostatní Spojenci, že i nás, po rozhodnutí na mezinárodním tribunálu, dobře povede. Hlásíme se ke všem ideálům osvobozených národů a voláme:**

Nedejte zahynouti nejmenšímu slovanskému lidu v srdci Evropy!“

Toto memorandum podepsali: farář Jan Cyž-Hajničanskí, Jurij Cyž, Dr. Mikławš Krječmař, Pawoł Krječmař, Korla Kučka, Jan Meškank, Dr. Ivan Smoleř, Dr. Beno Šořta.¹⁸⁾

Téměř současně, dne 2. června 1945, se obrátila Domowina prostřednictvím P. Neda na vrchního velitele sovětských vojsk v obsazeném Německu, maršála G. K. Žukova, apelem, ve kterém požadovala sjednocení celého lužického území do jednoho administrativně-teritoriálního celku a jeho připojení k Československu.¹⁹⁾

Mezitím byly konány přípravy k obnově Společnosti přátel Lužice (SPL) v Praze, která dne 8. června 1945 vydala apel *Československému lidu!*,²⁰⁾ z manifestačního shromáždění Společnosti přátel Lužice, konaného dne 8. června 1945, poslala telegram J. V. Stalinovi do Moskvy²¹⁾ a prezidentu dr. Ed. Benešovi na pražský Hrad²²⁾ – v obou těchto telegramech byl vysloven požadavek „*osamostatnění Lužice v historické spoji-*

losti s osvobozeným Československem“ – a předsednictvu československé vlády v Praze, ve kterém požadovala, aby československá vláda „*učinila usnesení, podle kterého by se celou svojí vahou postavila za lužickosrbské požadavky a zejména aby rozhodla podporovat připojení Lužice k Československu. Dále bylo usneseno požádati čs. vládu, aby prozatím, než k připojení dojde, byla ihned Lužice po dohodě s Rudou armádou spolu obsazena československým vojskem, které by v území Lužice zejména vykonávalo bezpečnostní službu. Podle zpráv nám došlých z Lužice je čs. vojsko očekáváno veškerým obyvatelstvem, a proto prosíme, aby o tomto požadavku bylo rozhodnuto*“.²³⁾ Současně předseda SPL Vladimír Zmeřkal a jednatel Jindřich Černý zaslali Lužickosrbskému národnímu výboru v Budyšině telegram, vyjadřující spoluúčast s bojem Lužičanů za svobodu, a předčasně je euforisticky oslovili: „*Vítáme Vás již nyní do rámce našeho státu po třech stech letech a těšíme se, že budeme s Vámi moci spolupracovat na rozkvětu našich zemí v duchu dnešní doby. Nechť žije svobodná Lužice! Nechť žije hrdinný lužickosrbský lid!*“²⁴⁾

Mezitím kompetentní instituce v Praze jednaly. Opět došlo – jako již předtím v Londýně – ke střetu názorů diplomatů a vojáků. Naše londýnská emigrace během II. světové války si jednotně kladla za cíl nulu mnichovského diktátu a budoucí snížení počtu německojazyčného bývalého obyvatelstva ČSR, které svým příklonem k nacismu rozvrátilo ČSR a způsobilo její zánik se všemi důsledky pro demokratické síly republiky. Neshodovala se však v postupu. Prezident dr. Edvard Beneš viděl svůj hlavní úkol v obnově ČSR a zajištění její budoucnosti, mimo jiné v odsunu obyvatelstva zasaženého nacismem, a proto se bránil, aby k obnovené republice byla budoucně připojena další území, neboť by se tím v republice zvyšoval počet německého obyvatelstva, které mnichovskou tragedií a rozpad republiky nezavinilo, a které by se těžko – po včlenění do ČSR – mohlo odsunout. Naproti tomu radikálně naladěni důstojníci (mnozí z nich byli legionáři z I. světové války) si byli vědomi těžko hájitelných hranic ČSR a počítali s eventualitou, že po několika desetiletích se Německo opět vzchopí a zaútočí na ČSR. Z toho důvodu požadovali územní korektury, rektifikaci hranic, aby byly hajitelné a aby bylo možno vybudováním nástupišť eliminovat případný budoucí německý útok. Požadovali – kromě jiného – připojení Kladska a Lužic a počítali po skončení II. světové války (o které byli přesvědčeni, že skončí vítězstvím antifašistické koalice) s razantním odsunem německého obyvatelstva, okupací určité části Německa československou armádou a úzkou spoluprací s Polskem. Tyto své plány z Londýna se snažili prosadit v osvobozené republice.²⁵⁾

Ke střetu diplomatických ohledů a vojenských názorů došlo v osvobozené ČSR již v červnu 1945, kdy se připravovaly a prodávány československé požadavky pro mírovou konferenci. Dne 13. června 1945 se sešel generál Alfred Ressel z ministerstva národní obrany v Praze s Janem Cyžem, Beno Šořtou, Jurijem Cyžem, dr. Mikławšem Krječmarem a Vladimírem Zmeřkalem. Generál se informoval všeobecně o Lužici, jejím ekonomickém potenciálu, vojenském významu, jejím obyvatelstvu, její národnostní hranici v minulosti a současnosti. Prohlásil, že z vojenského hlediska je Lužice významná pro Čes-

18) Dr. Beno Šořta (1891–1968); o něm: *Serbski biografiski slownik*, s. 252–253.

19) Alexej Stanislawowič PRONJEWIČ, *Stejišćo ZSSR při rozrisanju serbskeho narodneho prašenja po 2. swětowej wójnje*. Rozhlad, 45, 1995, s. 273. Dokument je otištěn v knize: Peter SCHURMANN, *Die sorbische Bewegung 1945–1948 zwischen Selbstbehauptung und Anerkennung*. Budyšin 1998, s. 243–245.

20) *Za svobodu Lužických Srbů*, s. 38–39.

21) *Tamtěž*, s. 40.

22) *Tamtěž*, s. 40–41.

23) *Tamtěž*, s. 41–42.

24) *Tamtěž*, s. 42.

25) Naposledy se touto problematikou podrobně zabýval polský historik Piotr M. MAJEWSKI, *Edvard Beneš i kwestia niemiecka w Czechach*. Warszawa 2001.

koslovensko jako případný nástupní prostor směrem na Berlín nebo Lipsko, ale též jako jeho krytí ze severu i ze západu od Drážďan. Ovládnutím Lužice bude možno kontrolovat významné železniční magistraly směřující do Berlína (nebo z Berlína) a provádět vojenský průzkum a kontrolu hluboko do německého území v berlínském prostoru. Přitom severní etnografická hranice v Dolní Lužici leží pouze 90 km od Berlína. Posuzovaly se konkrétně případné hranice Lužic a generál Ressel zaujal stanovisko, že v současné době žádat historické hranice Lužic je nereálné, politicky neúnosné a neobhajitelné na mezinárodním fóru. Zdůraznil, že cílem československých vojáků jsou hranice, které mohou být úspěšně hájeny. Proto z případného záboru vylučoval Chotěbuz, která byla podle jeho mínění položena daleko na sever – i za cenu, že by se tím ze záboru eliminovalo lužickosrbské osídlení. Chtěl ale do nově zformovaného území začlenit oblast Žitavska a Zhořelecka, oblast Pirny a Kamjence, aby byl zabezpečen systém komunikací. Představitelé Lužických Srbů nakonec souhlasili s Resselovými představami, i když se nekryly s jejich, vyjádřenými v nedávném memorandu z 1. června 1945; připustili však, že jejich územní požadavky v rozsahu původních představ by se mohly ukázat jako nerealizovatelné.²⁶⁾

Z větší části byly tyto představy o budoucnosti Lužice zapracovány do studie nazvané *Návrh na úpravu československých hranic s hlediska vojenského. Důvodová zpráva*. Jako doplněk k ní byla vypracována mapa v měřítku 1:750 000, kterou dne 19. 6. 1945 obdržel státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí dr. Vlado Clementis, a příštího dne, tj. 20. 6. 1945, náčelník hlavního štábu čs. branné moci brigádní generál Bohumil Boček²⁷⁾ dodal dr. Clementisovi písemně zmiňovaný *Návrh na úpravu československých hranic*.

Spis-důvodová zpráva obsahuje ohodnocení předmnichovských hranic Československé republiky²⁸⁾ a návrh na úpravu hranic, které měly být požadovány na mírové konferenci.²⁹⁾ O Lužici se v memorandu praví:³⁰⁾

„Vojenský význam Lužice (v rozsahu dnešních etnografických hranic):

- 1) Jest výhodným nástupišťem pro ofenzivní postup na Berlín nebo ve směru na Lipsko. Severní etnografická hranice přibližuje se Berlínu na 90 km, střed Lužice (Hoyerswerda) na 130 km.
- 2) Lužice zajišťuje přístupy do Čech ze severu.
- 3) Znehodnocuje prostor Drážďan jako nástupišť proti Čechům na Labském směru.
- 4) Kontroluje tři ze čtyř hlavních železnic, vedoucích jižně čáry Magdeburg – Berlín – Poznaň ze západu na východ.
- 5) Připojení Lužice zajišťuje hluboké pozorování do nitra Německa ve směru na Berlín.

Železnice:

Etnografické území Lužice protínají tři hlavní železnice ve směru západ – východ, tři ve směru sever – jih.

Směr západ – východ:

- 1) Drážďany – Zhořelec – Svídnice – Vratislav.
- 2) Lipsko – Hoyerswerda – Vratislav.
- 3) Magdeburg (Lipsko) – Finsterwalde – Chotěbuz – Vratislav (Poznaň).

Směr sever – jih:

- 1) Berlín – Lübben – Kamenz.
- 2) Berlín – Chotěbuz – Zhořelec.
- 3) Chotěbuz – Budišín.

Dálnice:

Etnografickým územím probíhají tři dálnice.

- 1) Drážďany – Budišín – Katovice (úplně vybudovaná, mosty zničeny).
- 2) Berlín – Chotěbuz – Vratislav (není zcela vybudována).

3) Berlín – Lübben – Ruhland (úplně vybudovaná, mosty zničeny).

Územní úpravu v plném rozsahu hranic etnografických bude obtížno provést vzhledem k tvaru etnografické Lužice. Tento je na čs. hranicích, tedy v základně výběžku, nejužší. Bude třeba tuto základnu rozšířit směrem na západ i na východ, na severu pak vzdát se prostoru Chotěbuze.

Připojení Lužice nebude s vojenského hlediska vyřešeno správně, nebude-li současně připojen

na východě:

Žitavský výběžek včetně měst Žitava a Löbau; Zhořelec

na západě:

prostor Pirna, prostor západně Kamenz (Keulenberg 413 v to).

Teprve takovým řešením bude zajištěn důležitý pro nás komunikační systém hornolužický v plném svém rozsahu a lužickému výběžku se dostane vojensky únosné šířky.

Napojení lužického výběžku na další průběh zlepšení čs. hranic na východě vede logicky k požadavku, aby byly připojeny prostory Lauban (Lubán) a prostor severně Zhořelce.

Prostory Budišín a Zhořelec jsou úhelným kamenem bezpečnosti Čech proti ohrožení ze severu nebo severozápadu.“

Před zasedáním ministerské komise pro otázky hranic si nechal prezident dr. E. Beneš předložit vypracovaný materiál a mapu. Vyslovil však k tomuto materiálu své velmi kritické připomínky (zřejmě vycházejícími již z faktu, že Československo bylo západními spojenci přisouzeno do sféry vlivu SSSR), které byly ovšem pro Lužici katastrofální, ale pro český národ velice moudré.

26) K. V. ŠEVČENKO, *Lužický vopros i Českoslovakija v 1945–1947 godach*. In: Problemy etničeskoj istorii Centralnoj, Vostočnoj i Jugo-Vostočnoj Evropy v novoe i novejšee vremja. Voronež (Sborník naučných trudov, Vypusk 1) 2002, s. 147–148. S malými obměnami autor tento článek (resp. jeho část) otiskl ještě jednou (Kirill ŠEVČENKO, *Lužický vopros i Českoslovakija v maeijule 1945 g.* Pražena sorabistiki. Lwiw-Budyšin 2002, s. 138–156).

27) Bohumil Boček (1894–1952); o něm: Josef TOMĚŠ a kolektiv, *Český biografický slovník XX. století. I.* 1999, s. 109–110.

28) „Zvěšovaly obtíže, plynoucí už z nevhodného tvaru Československé republiky.“ „Veliký počet slabín a jejich vážná povaha poutaly nám příliš mnoho sil pro přímou obranu hranic.“ „Vnucovaly nám ústup od hranic, než došlo k boji.“ „Přisluhovaly útočníkovi, dovolující mu, aby přisunul svou útočnou sestavu až na samé hranice, do prostorů, které měl vlastně dobývat, a které by byl těžce dobýval.“ „Situace na hranicích nás nutila, abychom byli všude ve střehu. Proto jsme nemohli býti na všech ohrožených směrech dostatečně silní.“ „Neposkytovaly nám silných posic vojenských a proto špatně sloužily politice.“ „Svým průběhem předmnichovské hranice ve svém celku nebyly s to, aby usnadnily obranu přístupů do zemi Československé republiky. Terenní slabiny na těchto hranicích nás naopak velmi oslabovaly.“ Dobrou a neuspokojivou hodnotu přirozené ochrany, poskytované terémem na našich předmnichovských hranicích, ohodnotili vojenští odborníci poměrem 14 : 86.

29) Zásady a podmínky pro úpravu nových československých hranic byly zformulovány následovně: Při řešení územních úprav – všeobecně řečeno – se musí dbát, aby byly získány příznivé podmínky pro rozvinutí sil a jejich rychlý manévr v pohraniční oblasti; aby napojení nových hranic na sousední úseky bylo snadno proveditelné bez přibrání dalšího rozsáhlejšího terénu v sousedních úsecích; aby nevznikaly exponované a obtížně hájitelné výběžky; aby nebyl komplikován národnostní problém včleňováním zalidněných německých středisek do ČSR. Nové hranice se měly volit tak, „aby byly odstraněny příčiny slabín hranic předmnichovských.“ Znamenalo to: „Podmínky obrany zlepšiti podstatně především v nejužších místech republiky.“ „Veškeré pohraniční hřebeny a významné dominanty včlenit do ČSR v plném jejich rozsahu, aby mohly býti nejen hájeny, nýbrž i uhájeny.“ „Před pohraničními hřebeny vytvořit dostatečně hluboké předpolí, aby bylo možno učlenit obranu do náležitě hloubky a pozorovatelný na hřebenech byly bezpečně zajištěny. Při stanovení nové hranice pamatovati na to, aby předpolí bylo vybaveno vlastní komunikační sítí, umožňující rychlou dopravu jednotek na hranice a jejich přesuny do stran.“ „Předpolí pohraničních masivů situovati tak, aby přistěhovalé obyvatelstvo československé národnosti tam nabylo snesitelné životní podmínky.“ „Připojit zásadně veškeré pohraniční oblasti, obývané dosud živlem československým nebo slovanským.“ „Zbavit se nebezpečných výběžků, vnikajících do ČSR z teritoria německého a maďarského a rozšířit vhodně výběžky vlastní, aby je bylo možno vojensky plně zhodnotit.“ „Získat kontrolu (převahou pozorování a silnou posicí terenní) nad důležitými prostory v pohraničí německém a maďarském.“ „Zabezpečit průmyslová a jinak důležitá místa našeho pohraničí potřebným předpolím.“

30) AMZV Praha, GS, k. č. 84; tento Návrh na úpravu československých hranic znal již A. KASTORY (*Lužyce w czeskiej polityce w 1945 roku*. In: Ojezyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kyrkor w 60-tą rocznicę urodzin. Kraków 1993, s. 392).

Dochovaný zápis o tomto setkání (byl vyhotoven ve slovenském jazyku) zní: „Pán prezident Republiky po nahlédnutí do předloženej mapy, v ktorej bol vkreslený návrh MNO na úpravu hraníc voči Nemecku a Maďarsku, vyjadril takto svoje stanovisko:

1. Navrhované územné zmeny sú ďalekosiahle a pán prezident by súhlasil s týmto požiadavkom len v tom prípade, keby sa jednalo o okupáciu týchto území na určitú dobu.

2. Pán prezident vkreslil do mapy modrou tužkou maximálny požiadavok pre jednanie so spojencami a radí k rozumným návrhom. Považoval by za nesprávne ísť nad tento vkreslený jeho požiadavok, pretože väčší územný zisk stal by sa pre nás, behom niekoľko rokov, strašným zaťažením. Skoro by sa rozpútal nový boj o tieto územia a my by sme boli v tomto boji opustení.

3. Práve pre tento budúci vývoj pán prezident v žiadnom prípade by nemohol súhlasiť s požiadavkom územným, ktorý:

a) by sme nemohli slušnými argumentmi oddôvodniť a

b) pred svetovou mienkou a verejnosťou uhájiť.

4. Pán prezident považuje za územný zisk celé územie, ktoré osídľuje našimi príslušníkmi po vysťahovaní Nemcov a Maďarov a nechce napínať tetivu voči spojencom, pretože po niekoľkých rokoch dojde podľa jeho názoru k podporovaniu nemeckých požiadavok a my by sme boli nútení naše nové územné zisky obetovať.

5. Proti argumentom, že Nemecko je porazené a že pre budúcnosť s ním není treba počítat, platí čo bolo rečené pod bodom 4. s tým, že by sme sa mohli dostať následkom nejednotnosti postupu spojencov pri podporovaní nemeckých požiadavok za najhorších podmienok do situácie veľmi povážlivej, pretože sme na rozhraní záujmových sfér Spojencov.

6. Pán prezident má prítom stále na mysli naše spojenectvo s SSSR a chce za všetkých okolností vyhnúť sa pre budúcnosť sporom, ktoré by mohli nastať a zaťažovať náš spojenecký pomer k SSSR nesmyselnými lebo prehnatými požiadavkami.

7. Pán prezident sa domnieva, že by bolo vhodné naše územné požiadavky prezentovať tým spôsobom, že sa jedná nie o anexiu bývalého nemeckého lebo maďarského územia, ale o rektifikáciu hraníc ČSR voči Nemecku a Maďarsku. Preto tiež vo svojom návrhu zakreslil územie, jak na hraniciach čsl-nemeckých tak aj na hraniciach čsl-maďarských, ktorých by sme sa v tejto spojitosti mohli zrieknuť.

8. Konečne pán prezident je toho názoru, že pri predkladaní územných požiadavok spojencom je treba chladnej rozvahy a žiadať len to, čo nezbytné a bezpodmienečne potrebujeme. Varuje pred tým, aby v horúčke víťazstva nedošlo k nepredložným požiadavkom.⁴³¹⁾

President dr. Beneš vyjádřil své stanovisko, ale rozhodli členové ministerské komise. Dne 20. června 1945 se v sídle československého ministerstva zahraničních věcí, v Čermínském paláci v Praze, uskutečnila schůze ministerské komise pro otázky hranic. Schůze se zúčastnili: úřadující ministr zahraničních věcí dr. V. Clementis, ministr národní obrany generál Ludvík Svoboda, ministr vnitra Václav Nosek, ministr pro zahraniční obchod dr. Hubert Ripka, ministr dopravy generál Antonín Hasal, ministr průmyslu Bohumil Laušman a ministr financí dr. Vavro Šrobár. Z ministerstva zahraničních věcí byli přítomni páni vyslanci A. Heidrich a dr. Z. Procházka a navíc dr. Žourek. Jak uvádí zápis, „Komise byla seznámena s poznámkami pana presidenta republiky k návrhu na změny hranic vypracovaném ministerstvem národní obrany. Zaujala především jednomyslně zásadní stanovisko, že z československého území nesmí být nic odstoupeno ani k Německu ani ve prospěch Maďarska.“ Tyto připomínky prezidenta republiky nejsou v dokumentu uvedeny. O Lužici je zde uvedeno: „Komise je především zajedno v tom, že se nepřijímá návrh na tu korekturu hranic, která by zahrnovala Lužici.“⁴³²⁾

Tímto dokumentem se československá vláda zřekla Lužici a ponechala své bratry jejich osudu. Je samozřejmé, že rozhodnutí komise – a vlastně československé vlády – nežádat připojení Lužic k Československu nebylo sděleno předsedovi

či členům Lužickosrbského národního výboru. Den 20. června 1945 znamená zásadní přelom v lužickosrbských dějinách, ve vztahu českého a lužickosrbského národa a možností připojení Lužic k Československu. Neuplynul pak ani celý rok a v Moskvě došlo k dalšímu historickému rozhodnutí, které mělo osudový význam pro další bytí či nebytí nešťastného národa.³³⁾

Znepokojení nepřehlednou situací a bez znalosti oficiálního stanoviska československé vlády setkali se ve dnech 7. a 8. července 1945 v Rumburku členové Společnosti přátel Lužice s vůdčími činiteli lužickosrbského národního života, budyšínským zemským radou (landratem) JUDr. Janem Cyžem a inspektorem Pavlem

31) AMZV Praha, GS-Zourek, k. č. 2. – Dokument znal již A. KASTORY (*Lužice v české politice*, s. 392–394). – Byl publikován ve sborníku ČSR a SSSR 1945–1948. *Dokumenty mezivládních jednání*. Usp. Karel KAPLAN a Alexandra ŠPIRITOVÁ, Brno 1997, s. 66–67. – Prezidentovým stanoviskem se pak řídila meziministerská komise pro přípravu mírového jednání. Na jejím zasedání v Praze dne 16. VIII. 1945 řekl dr. Vavro Hajdů, vedoucí oddělení pro přípravu mírového jednání této komise, že politické hledisko, z kterého vycházela územní subkomise při formulování československých požadavků, „bolo diktované dnešnými pomerami a dnešnou politickou situáciou, pričom brala do úvahy pravdepodobný vývoj a zmeny, ktoré sa dajú očakávať. Samozrejme stála na prvom mieste otázka politickej únosnosti toho ktorého požiadavku dľa situácie dnešnej a dľa pravdepodobného vývoja v budúcnosti. Na základe toho prenikla jedna základná zásada: požadovať čím menej cudzieho územia, aby čo najmenej cudzónrodného obyvateľstva dostalo sa do ČSR, žiadať teda len to, čo je z toho alebo onoho víťahného nášho dôvodu skutočne potrebné. Nesmieme sa vystaviť protiargumentácii: na jednej strane sa chcete zbaviť Nemcov a Maďarov a na druhej strane chcete územie nimi obývané. Ďalej pripomína, že návrhy tieto byly pôvodne formulované za inej politickej situácie, ktorá doznala určite, tohoto problému sa dotýkajúcej zmeny v Postupíme, kde sa určité územia, na ktoré si činíme nárok, dostaly do správy Polsku.“ (Archiv Ústavu TGM Praha, sign. EB III, k. č. 71). Tzv. názor prezidenta Beneše o negaci „pohlčení“ cizího obyvatelstva (Jiří ZAHRADNÍK, *Československo a Lužice 1945–1948*. Česko-lužický věstník XV, Praha 2005, s. 33) je naprosto nesprávný – viz mnou výše otištěný dokument (záznam o názoru prezidenta Beneše z 20. 6. 1945). Závěr zřejmě vyplývá z názoru autora.

32) Je uložen v AMZV Praha, GS, k. č. 84 (dokument znal i A. KASTORY, *Lužice v české politice v 1945 roku*, s. 394, a K. V. ŠEVČENKO, *Lužický výpros i Československa v 1945–1947 letech*, s. 149–150). – S tímto názorem nesouhlasil ministr Václav Kopecký. V debatě na zasedání československé vlády dne 2. 7. 1945 prohlásil dle záznamu: „Lituje jen, že se neuplatnil též nárok na Lužici.“ (K. KAPLAN – A. ŠPIRITOVÁ, *ČSR a SSSR 1945–1948*, dokument č. 36, s. 84).

33) Dne 9. ledna 1946 sovětský ministr zahraničních věcí V. M. Molotov vydal závaznou direktivu o stanovisku SSSR v lužické otázce: Sovětský svaz nebude podporovat úsilí o oddělení Lužic od Německa a jejich připojení k ČSR, pouze úsilí „srbské národní menšiny“ o kulturní autonomii, aniž by to poškodilo zákonné právo německého obyvatelstva (A. S. PRONJEVIĆ, *Stěžíčko ZSSR při rozrisanju srbskeho narodnega prapenja*, s. 275). Ve smyslu tohoto rozhodnutí pak sovětský diplomatický zástupce doslova „masirovali“ československé a polské diplomaty a usměřovali jejich politiku vůči lužickosrbskému národněosvobozenckému hnutí (čili tlučili toto). Předsednictvo československé vlády se na své 10. schůzi, konané dne 11. ledna 1946, se alibisticky a konformně usneslo: „Předsednictvo vlády se usnází, že bude usilovat o svobodu lužicko-srbského národa, avšak považuje otázkou této svobody za věc všech slovanských národů“. Dne 13. března 1946 hlásí do Prahy depeši č. 136/dův./46 šéf československé vojenské mise u Spojenecké kontrolní rady v Německu: „Zahranicně-politický referát vedoucího komunisty Waltera Ulbrichta na komunistické konferenci 2. a 3. března v Berlíně byl v tisku cenzurován. Walter Ulbricht se zaměřoval ve svém projevu také otázkou Lužice. Ostře odmítl snahy Lužických Srbů a pravil, že úkolem komunistické strany Německa jest sjednotit německý lid k výstavbě, nikoliv německý lid rozdělit. Hnutí Lužických Srbů je reakční hnutí, Lužičtí Srbové jsou jenom velmi malá menšina, nejsou ve svých politických plánech jednotní a nestojí na půdě reality. Ve všech novinách byla část tohoto projevu vypuštěna. Ze spolehlivého komunistického pramene je známo, že centrální orgán komunistické strany Deutsche Volkszeitung sám provedl tuto cenzuru, a to z vlastní iniciativy.“ (AMZV Praha – Teritoriální odbor Německo, karton č. 17).

Nic pak už nestálo v cestě nacionalistickým (údajně však internacionálním) německým představitelům SED dne 21. XI. 1947 (za účasti Wilhelma Piecka a Otto Grotewohla), kteří při jednání s představiteli Domowiny vynášeli ortel nad budoucností Lužických Srbů – mj. odmítli uznat je za národ (na základě Stalinovy definice národa) a odmítli i vytvoření autonomněsprávního území Lužice (Land Lausitz); v diskusi německým komunistům významně sekundovali lužickosrbsbí předáci Korla Janak a Kurt Krjeñic. Výsledky tohoto rokování se pak katastrofálně promítly do vývoje srbského národa v budoucích desetiletích, který pochopitelně nedokázal čelit přílivu sudetských (tj. českých a polských) Němců, devastaci lužickosrbského území při těžbě hnědého uhlí a asimilačního tlaku civilizačních prostředků v druhé polovině XX. století, včetně staletím prověřené a pěstované nacionální německé aroganci (T. MARCZAK, *Granica zachodnia w polskiej polityce zagranicznej*, s. 193–196; P. SCHURMANN, *Die sorbische Bewegung 1945–1948*, s. 168–171; zde i odkazy na literaturu a dokumenty).

Nedem. Informace, které obdrželi, byly značně neradostné. Shrnul je do své zprávy, kterou předložil 11. 7. 1945 pražské vládě, prof. PhDr. Antonín Frinta.³⁴ Píše se – mimo jiné – v ní:

„Z těchto spolehlivých pramenů jsme nabyli dojmu, že situace v Lužici je velmi kritická. Právě toto území bylo totiž delší dobu bojištěm a trpí nadále jako průchodní stanice spousty uprchlíků německých, které Poláci vyhánějí ze sousedního Slezska. Dále je tam situace vyživovací velmi zlá, poněvadž k polním pracím chybějí muži, které není možno dostati ze zajateckých táborů, a kromě toho všechny zásoby jsou vyloupeny. Tyto zmatky, za kterých není zaručena osobní bezpečnost domácího obyvatelstva, způsobily ovšem veliké rozčarování u Lužických Srbů, kteří původně vítali Rudou armádu jako osvoboditelku a jsou nyní ohrožováni rovněž loupícími vojáky armády polské, která stojí na řece Nise a zmocnila se Zhořelce. Pořádek zjednatí nemohou slabé posádky sovětské, neboť na příklad v Budyšině má velitel jen 100 mužů a sesadil již několik důstojníků pro zjištěné přehmaty. Jedinou nadějí Lužických Srbů je pomoc z Československa, které má podle úmluv právo se zúčastniti okupace německého území vedle ostatních spojenců. Zklamání této naděje by způsobilo mravní zhroucení tohoto nejmenšího národa slovanského, který je nyní ohrožen na své bezpečnosti i výživě. Samozřejmě Němci tamnější se z tohoto stavu věci velmi radují a posmívají se zprávám novin o manifestacích nás Čechů pro Lužici. V samotném Budyšině, který velmi utrpěl vojenskými operacemi, pracuje již organizace Stahlhelmu a tamní komunisté, kteří dosud byli v dobrých stycích s Lužickými Srby a slibovali jim ochranu národního života, se nyní nacionalisují, aby nezůstali pozadu před druhými dvěma stranami, které byly nezávisle povoleny v Sasku.

Se strany polské se již dějí přípravy k anektování Lužice: právě před naší konferencí byli v Budyšině a potom i v kanceláři Společnosti přátel Lužice korespondenti z Poznaně a Varšavy, kteří jednak vyslovují sympatie věci lužicko-srbské, chtěli však také podpisy na nějaký projev, který by byl záminkou k odůvodnění přímé akce polské ve věci Lužice.

Jmenování národní pracovníci lužicko-srbských nás naléhavě prosili, abychom vyložili příslušným činitelům naší vlády, jak je naléhavá její pomoc, což také tímto činím, jako místopředseda Společnosti přátel Lužice. My sami jsme jim doporučili, aby se bezodkladně odebrali k maršálu Žukovovi do Berlína s podobnou žádostí. Podotýkám ještě, že vyslání vojenských sil do území lužického nemusí ještě znamenati přivtělení tohoto území, které má podle memoranda lužicko-srbského národního výboru z 10. května t. r. býti autonomním celkem, připojeným k naší republice podobně jako kdysi Podkarpatská Rus. Tvořilo by také přirozené poutko mezi naším státem a Polskem, zvětšeným o přilehlé Slezsko. Jeho hranice by byla plynulá od Odry přes Sprévu obloukem na západ k našemu výběžku Šluknovskému. Poněvadž nemůže býti ani prestižních ani diplomatických překážek k tomuto zákroku, nevyžadujícímu ani větších vojenských sil, nedovedou si vlastenci lužicko-srbských vysvětliti váhání naší vlády, zvláště když nynější stav jest neudržitelný i po stránce hospodářské.“³⁵

Zpráva prof. dr. A. Frinty přinutila dva členy Lužickosrbského národního výboru, Jana Cyže a dr. Mikławše Krječmarja, aby se interpelací obrátili na československou vládu, aby se ujistili, jak rozsáhlou pomoc – a jakého druhu – mohou Lužičtí Srbové od ní čekat. Zní takto:³⁶

„V Praze dne 14. července 1945.

Československé vládě
v Praze.

Lužickosrbský národní výbor v Budyšině jakožto jediný zástupce Lužických Srbů dovolil si podati československé vládě memoranda, ve kterých žádá, aby Lužice byla připojena k Československu a prosí, aby v tomto smyslu československá vláda učinila příslušná usnesení a na podkladě těchto sama žádala u spojeneckých

vlád Lužici pro Československo, opírajíc se o přání lužickosrbského lidu, které bylo námi tlumočeno.

Dokumenty:

- podání našeho předsedy Jana Cyže ze dne 5. května 1945 datované ještě v Dachau a adresované panu prezidentu Dr. Ed. Benešovi,
- podání našeho předsedy Jana Cyže ze dne 9. května 1945, datované ještě v Dachau a adresované československé vládě,
- podání České národní radě a československé vládě ze dne 10. května 1945, které bylo ve schůzi vlády také čteno,
- podání memoranda ze dne 12. května 1945 panu prezidentu Dr. Ed. Benešovi a generalissimu Stalinovi, které bylo současně doručeno československé vládě a všem členům vlády,
- podání memoranda ze dne 1. června 1945 československé vládě a panu prezidentu Dr. Ed. Benešovi, které současně bylo zasláno do Moskvy prostřednictvím pražského sovětského velvyslanectví. Text memoranda byl také doručen všem členům československé vlády.

Ve všech těchto podáních a memorandech bylo zdůrazňováno, že náš lid lužickosrbský přeje si odtržení obojí Lužice od Německa a připojení celé Lužice k Československu v nejtěsnější formě. Současně bylo námi žádáno, aby Lužice byla ihned obsazena československým vojskem, které je přátelsky očekáváno celým našim lidem. Jde tedy o dva požadavky vyvěrající z nitra citění našeho lidu a opírající se o historické, národní, jazykové, kulturní i hospodářské tradiční styky česko-lužické.

Na všechna tato podání dostalo se nám pouze sdělení předsednictva československé vlády ze dne 8. června 1945, že memorandum bylo postoupeno ministerstvu zahraničních věcí k dalšímu řízení. Od ministerstva zahraničních věcí dostalo se nám písemného sdělení ze dne 18. června 1945, že budou podniknuta jednání směřující k uskutečnění našich požadavků a od této doby nemáme zpráv, jak pokročila jednání za osvobození Lužice. Náš lid očekává od Československa rychlé jednání a rozhodná slova a činy směřující k provedení všech našich požadavků.

V Lužici samotné byl hned v prvních dnech květnových obnoven národní život. Obnovena byla Domovina, svaz Lužických Srbů v Budyšině nejprve za vedení JUDra Jana Cyže, potom, když byl tento jmenován sovětskými vojenskými úřady Landratem v Budyšině, za vedení Pavla Nejda, který byl předsedou před rozpuštěním. Domovina má kancelář v Budyšině, kde úřaduje celá řada národních pracovníků (tajemník Pavel Krječmar, Frant. Natuš, Jiří Symon a čtyři kancelářské pomocné síly). Lužickosrbský lid hromadně vstupuje do Domoviny, která má dnes bez jakékoli agitace přes 20.000 členů. Veřejný projev lidu našeho nemohl býti uspořádán, jelikož sovětské vojenské úřady tento nepovolily a zamítají stále jakoukoli naši politickou činnost. Za tohoto stavu není ovšem možno veřejně manifestovat za naše požadavky. Domovina jakožto kulturní instituce našeho národa však plně stojí za Lužickosrbským národním výborem a ve všem tento podporuje. Požadavky naše jsou stejné, jak svědčí také svolání Domoviny k českému a slovenskému lidu, projevu generalissimu Stalinovi, i požadavky tlumočené maršálu Žukovovi. Je nám velmi líto, že nemůžeme svá přání veřejně projevit, že náš lid nemůže za své požadavky manifestovat. Proto žádáme ve svém memorandu ze dne 1. června 1945, aby nám bylo také dovoleno politicky se organisovat a činit veřejné projevy. Poznáváme, že v roce 1918 a 1919 bylo možno na Lužici

34) Antonín Frinta (1884–1975); o něm: M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK, *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů*, s. 124–126; J. TOMEŠ a kol., *Český biografický slovník XX. století. I.*, s. 345.

35) Zpráva je uložena v AMZV Praha, Právní odbor, 1945–1954, k. č. 9. – Zná a komentuje ji K. V. ŠEVČENKO, *Lužickij vopros i Českoslovakija*, s. 152–153.

36) Je uložena v AMZV Praha, Teritoriální odbor – Německo, k. č. 17. Nebyla doposud ve své celosti publikovaná, ale zná ji A. KASTORY (*Lužyce w czeskiej polityce w 1945 roku*, s. 394) i K. V. ŠEVČENKO (*Lužickij vopros i Českoslovakija*, s. 153–154). – Text zvýrazněn podtržením mnou (JŠ).

pořádat veřejné projevy a Němci tomu nijak nebránili. A proto je nám líto, že za obsazení Rudou armádou nemůžeme svobodně politicky vystupovat.

Dovolujeme si poznamenati, že poměry v Lužici jsou velmi těžké a neutěšené. Práce naše za těchto poměrů je velmi svízelná. Lužiči se vracejí po všech cestách bez vedení a pořádku polští, ukrajinští a ruští dělníci, kteří byli po dobu války nuceni pracovat v Německu. Dále se vracejí také Němci, kteří před sovětským vojskem utekli ze Slezska, a protože je polské vojsko, stojící na východním břehu Nisy (v Lužici), nepouští dále, čekají v Lužici, co s nimi dále bude. Zároveň se do Lužice tlačí Němci vykázaní z Čech a také zde čekají na další osud. Budyšínský lužickosrbský Landrat sice vydal nařízení, že nikdo nesmí děle než dvacet čtyři hodin prodlévat na území Lužice, ale prakticky se toto nařízení neplní. K tomu přijdou ještě bývalí zajatci sovětské armády, kteří se ze západu vrací přes Lužici domů. Jde v celku o statisíce osob, které nutno vyživovat na území lužickém. Děje se tak bez jakékoli organizace, každý hospodaří na vlastní pěst a běře si co potřebuje. Jsou i případy četných zjevných loupeží a násilí proti klidnému lužickému obyvatelstvu. Nikdo z našich lidí neodvážá se jíti na pole, cestovat k vyřízení nutných hospodářských věcí apod. Jízdní kola, vozy, dobytek, vše, co se ukáže venku, je hned zabráno těmito lidmi. Posádky sovětské jsou naprosto nedostačující, na př. v celém budyšínském okrese není více než jedno sto vojáků. Není tudíž možno prakticky zvládnout všechny tyto potíže, zvláště když posádka je ve městě a na venkově není nijakého bezpečnostního orgánu. Tak naše země a lid těžce zkoušený posledními boji v Lužici, když Němci snažili se vše plánovitě zničit a odvézt, jest dále v těchto neutěšených poměrech. Žně jsou prostě ohroženy proto, že není dobytka, nářadí ani sil, jelikož dosud nedošlo k návratu našich zajatců. Němci záměrně vzali všechny naše muže k vojsku a domobraně, zejména naši inteligenci. Sovětské úřady dosud nečiní rozdílu mezi Němcem a Lužickým Srbem, na mnohých místech berou také naše lidi na práci do SSSR. Za tohoto stavu Lužice stojí přímo před katastrofou hladu, staré zásoby jsou spotřebovány, nejprve Němci, potom okupačními úřady, a v poslední řadě svévolným řádním mas, které se vracejí domů. Lid náš žije v naprosté nejistotě o svoji budoucnost, nikde nevidí pomoci, naopak musí trpět výsměch Němců, kteří poukazují na vše a říkají: to provádí vaši slovanští bratři, kteří přišli vás osvobodit.

K těmto hospodářským a vyživovacím poměrům přistupuje ještě opatření sovětských okupačních orgánů ve věci průmyslových zařízení. Vzhledem k tomu, že o Lužici není dosud politicky rozhodnuto a nestal se rozhodný krok se strany Československa, na které jsme se jedině obrátili o pomoc, okupační úřady odvázejí z našeho území, tak jako z území nepřátelského, všechno zařízení strojové našich průmyslových podniků. Na příklad z největší továrny na hliník v celém Německu, která nalézá se v Lužici v Lutech (Lautawerk), která na 50 % hliník dobývala z lužické půdy, dále z továrny na vagony v Budyšíně, atd.; také železniční koleje se vytrhávají a odvázejí. Z kulturní oblasti odvázejí se knihy, které byly Němci uschovány na našem území a je u nás obava, že odvezeny budou i lužické knihy bývalých státních knihoven. Lid náš s bolestí sleduje toto počínání a prosí nás o zakročení, neb stále věří, že Slované přišli k nám jako naši osvoboditelé.

Naše postavení Lužickosrbského národního výboru je velmi těžké, neb dosud nemohli jsme našemu lidu říci to, co od nás očekává. Lid touží po svobodě, po připojení k Československu, a za poměrů, které jsme dovolili si vylíčiti, pomalu by ztrácel důvěru. Situace na Lužici se přibližuje také vůči poměru lužicko-německému. Němcům bylo dovoleno se organizovat, Němci mají strach před vystěhováním, kdyby Lužice byla připojena k Československu. Němci z Čech, kteří jsou na území Lužice, vypravují o tom, co se v Čechách děje a jak se musí stěhovat. Němci na Lužici mají ze své budoucnosti velké obavy a vidí největšího nepřítele v našem lidu, který se hrdě hlásí ke Slovanstvu. Tak ke dříve uvedené nejistotě přistupuje také nejistota dalšího vývoje. Náš lid uvažuje

o tom, kdyby byl přes veškeré naše očekávání ponechán svými slovanými bratry nadále v Německu, že by prošel právě pro svoje stanovisko nyní ještě horším než bylo za doby nacismu. Jde o život a smrt našeho lidu. Náš lid se nebojí, ale chce vidět také zastání u svých sousedů, a proto je třeba, aby již nyní bylo konečně jasně prohlášeno, co je možno učinit pro splnění všech našich požadavků.

Jasně bylo námi řečeno, že nechceme již nikdy žít pod Němci. Záleží nyní tudíž na Československu, aby se rozhodlo a prohlásilo, zda chce plně zastupovat všechny naše požadavky do důsledku. Náš lid jasně prohlásil, kam chce, že chce spojení s Čechy a Slováky a nyní očekává od Československa odpověď, zda se může spoléhat na rázné zakročení v náš prospěch. Není možno již děle váhati a čekat, poměry v Lužici si žádají skutečně rychlého řešení, než bude pozdě. Musíme našemu lidu říci, zda stojíme opět osamoceni, nebo zda Československo stojí za námi a bude již nyní, ne až po mírové konferenci, zastupovat naše požadavky, tak, jak náš lid o to prosí.

V Postupimi bude rozhodováno o nových hranicích Německa a tudíž i o našem osudu. Na Lužici vzniká neklid a nejistota, neboť dosud nebylo jasně od československé vlády nám sděleno, co hodlá v naší věci podniknout a jakým způsobem chce nebo nemůže zastupovat naše zájmy. Dáváme přednost Československu proto, že zde máme tradiční styky a náš lid věří, že by se mohl pod Československem nejlépe vyvíjet.

Lužickosrbský národní výbor je svolán na 26. července do Budyšína, aby vyslechl zprávu o politické situaci Lužice. Proto prosíme, aby do 24. července dostalo se nám jasných odpovědí, aby bylo možno Lužickosrbskému národnímu výboru rozhodnout o dalším postupu ještě včas, než nám budou další cesty nemožné.

Prosíme o laskavou odpověď na níže uvedené otázky, které jako nejdůležitější vyjímáme z našich memorand:

1. Byla lužickosrbská otázka v době války někdy předmětem jednání československé vlády nebo porad s ostatními spojenci? V kladném případě prosíme o stručné formulování výsledků.

2. Byla naše memoranda předmětem jednání československé vlády a příslušných ministerstev a v jakém smyslu bylo o našich požadavcích rozhodnuto?

3. Je československá vláda ochotna zastupovat naše zájmy v duchu uvedených memorand u Spojenců? Je zejména československá vláda ochotna vyhovět našemu přání, aby obojí Lužice byla přijata do státního svazku Československa? Na podkladě přání našeho lidu je přece možno, aby československá vláda tyto naše tužby oznámila Spojencům s tím, že v kladném případě je sama ochotna Lužici převzít. Sami nemáme možnosti zastoupení při jednáních Spojenců, a tak jsme neviděli jinou možnost, než hned v prvních dnech květnových se obrátiti na československou vládu, aby nás zastupovala. Naše požadavky jsme sice také sami oznámili SSSR, Velké Británii a USA, ale je třeba přímého, energického a rychlého zákroku československé vlády samotné. Prosíme o sdělení, co dosud bylo od československé vlády vykonáno pro zahájení jednání o naše osvobození. Rádi bychom také znali dosavadní stav celého jednání, event. vyhlídky na úspěch, nebo pokyny pro další naši činnost, aby byla korunována úspěchem. Nemůžeme nechat náš lid, a proto chceme nastoupiti všechny cesty a využít všech možností k jeho úplnému osvobození.

4. Je československá vláda ochotna československým vojskem ihned obsadit obojí Lužici, aby zde zavládl klid a pořádek a byla zvýšena důvěra našeho lidu v jeho budoucnost? Československo má právo žádat spoluobsazení býv. částí Německa jako stát spolupojující. Prosíme o sdělení, zda československá vláda chce v tomto smyslu podat žádost vládám Spojenců, nebo zda již snad se tak stalo a s jakým výsledkem. Náš lid sleduje pozorně všechny události ve svém okolí a ví také, že polské vojsko stojí na levém břehu lužické Nisy, a že tudíž polská vláda použila tohoto svého práva jakožto spolupojovník proti Německu. Náš lid nemůže chápat, proč tak Československo dosud neučinilo, když náš lid si toho pře-

je a přání tato byla již počátkem června tlumočena československé vládě.³⁷⁾

5. Otázka Němců na Lužici po obsazení části historické Lužice mezi Bobrou a lužickou Nisou Poláky vstoupila do zcela jiného, velmi příznivého stadia. Kraj tento reklamuje Polsko pro sebe, jak nám bylo sděleno s polské strany. Je to kraj čistě německý. Náš lid sídlí až na západ od lužické Nisy. Touto změnou odpadne z Lužice značný počet Němců a tak naše území bude národnostně více vyhraněné. Není tudíž třeba mít jakýchkoli obav ze značného počtu Němců.

6. Ve svých memorandech žádali jsme propuštění našich zajatců, prosíme o zprávu, co československá vláda podnikla v tomto směru. Otázka návratu našich zajatců a dělníků má, jak již bylo výše podotknuto, pro nás nesmírný význam. Potřebujeme naše lidi k práci, ke žnám, potřebujeme naše národní pracovníky.

7. Je československá vláda ochotna zakročit u vlád Spojenců, aby náš lid byl považován jako lid slovanský za národ osvobozený a ne nepřátelský a s ohledem k tomuto rozdílu aby byly uskutečněny také všechny rozdíly v ohledu kulturním a hospodářském i politickém? Prosíme, aby naše kultura, hospodářství a průmysl byl chráněn jako národní majetek lidu, který vždy byl smyšlení protifašistického a hrdě vyznával se ke Slovanstvu i za těžkého útlatku nacismu.

Je nám známo stanovisko českého a slovenského lidu, který již na mnohých místech sám manifestoval za splnění našich požadavků. Je nám znám krásný výsledek manifestací na Děvině, kde lid přímo jásal při projevu našeho předsedy, když prohlásil slavnostně: Lužičtí Srbové chtějí k Vám. Víme, že lid český i slovenský si přeje plně, aby jeho vláda nás podporovala energicky, aby připojení naše k Československu se stalo skutkem. Chceme však slyšet také rozhodná slova od samotné slavné vlády československé.

Prosíme vládu československou, pana ministerského předsedu, aby ve všech těchto našich bodech s námi laskavě pojednala a svolala schůzku příslušných ministrů, kde by nám bylo umožněno všechny tyto otázky podle potřeby rozvésti.

Rovněž tak prosíme, aby byla svolána schůze československé vlády, kde by bylo o našich věcech rozhodnuto a nám podána o tom zpráva do 24. července, před našimi hlavními poradami o dalším postupu v Budyšině.

Ještě jednou obracíme se na československou vládu, prosíme a voláme: Pomozte nám! Neopustte nás! Odpovězte nám jasně a otevřeně. Doufáme, že příznivá hodina není ještě promeškána, poslední příznivá hodina, a že lužický národ není ještě od všech Slovanů opuštěn a ztracen navždy. Nikdy k tomu nesmí dojít. Kdo by to mohl zodpovědět před národem a před dějinami? Věříme, že konečně i nám, Lužickým Srbům, vzejde po tak dlouhé a těžké křížové cestě radostné jitro.

Slovanští bratři, pomozte nám!

L. S.: LUŽISKOSERBSKI
NARODNY WUBJERK
W BUDYŠINJE

Jan Cyž Dr. Mik. Krječmar“

Marně čekali členové Lužickosrbského národního výboru odpověď na svoji interpelaci. Poněvadž se blížilo datum 26. 7. 1945 – den důležitého zasedání v Budyšině – odhodlali se osobně navštívit v sobotu 21. července 1945 ministerstvo zahraničních věcí v Praze. Nepřijal je ministr zahraničí Jan Masaryk (byl ještě v cizině), ani jeho zástupce státní tajemník ministerstva zahraničních věcí dr. V. Clementis, pouze pracovník ministerstva dr. K. Dvořáček. Podle zápisu o jednání, který vyhotovil,³⁸⁾ ani on jim zcela otevřeně neřekl, že nadále nemohou počítat s československou podporou myšlenky připojení Lužic k ČSR a svoji odpověď formuloval značně licoměrně, jak z jeho zápisu jasně

vyplývá. Uvedl, že se dostavili zástupci Lužickosrbského národního výboru Cyž a Zmeškal [?! – pozn. JŠ] „a žádali o informaci, v jakém stadiu se nachází otázka připojení Lužice k ČSR. Zdůrazňovali, že Cyž odjíždí v nejbližších dnech do Budyšina a musí přinést co nejjpřesnější zprávu, která by mohla být základem dalšího účelného postupu Lužickosrbského národního výboru. Naznačili, že by eventuelně byla možnost jednat s Poláky, kteří prý jim nabízejí ujmout se jejich věcí a že i němečtí komunisté hledali k nim cestu. Řekl jsem jim, že jistě netřeba zvlášť zdůrazňovat, jak se naše národy a čs. vláda od začátku upřímně staraly přispět co nejvíce k příznivému řešení otázky lužickosrbské a že čs. vláda je i nadále ochotna v mezích svých možností k účinné pomoci v tomto směru – k čemuž bude mít příležitost také v rámci činnosti vojenské misse v Berlíně – že však přirozeně toto řešení záleží v prvé řadě na stanovisku velmocí a jejich konečném rozhodnutí. A tu se dnes zdá, že velmocí nejsou nakloněny vyhověti požadavku osamostatnění Lužice, jak je požadováno Lužickosrbským výborem, je však naděje na řešení problému v rámci rektifikace hranic Československa v souvislosti s přesídlením. Tato odpověď zástupce Výboru neuspokojila. Řekli, že Lužičané svá sídliště nikdy neopustí a žádali, aby panu Cyžovi byla ještě před odjezdem do Budyšině [?! – pozn. JŠ] poskytnuta možnost rozmluvy s p. st. tajemníkem. Bude telefonovat během dopoledne, zda a kdy ho p. st. tajemník bude moci přijmout.“ Zřejmě se však již nesetkali a farář Jan Cyž odjížděl do Budyšina se zlými zprávami. Československé odmítavé stanovisko k připojení Lužic později způsobilo, že politická reprezentace části Lužických Srbů se začala orientovat na úsilí vytvořit samostatný lužickosrbský stát, ale tyto kroky se střetávaly se záměry Sovětského svazu a německých komunistů, a proto neměly šanci na úspěch.

Charakteristický pro úředníky československého ministerstva zahraničí je licoměrnost a alibismus. Neřekli Janu Cyžovi, že Československo se vzdalo Lužice již 20. června 1945 při projednávání nároků na nové hranice státu, ale navenek vystupovali jako velcí příznivci lužickosrbského národa, kteří se „upřímně“ snažili „přispět co nejvíce k příznivému řešení otázky lužickosrbské“ v mezích svých možností – dnes již víme, že českoslovenští exiloví diplomaté se od počátku otáčeli k Lužici zády. Stejně falešně, jako jednali za války s Jurijem Wićazem,³⁹⁾ jednali nyní i s Janem Cyžem a poslušně vykonávali pokyny, které jim předávali v lužických záležitostech sovětské diplomacie.⁴⁰⁾ Impulsem k určité změně postoje k budoucnosti Lužice jak u sovětské, tak samozřejmě i u československé vlády bylo nezměrné úsilí lužickosrbských vlastenců, kteří se snažili o zmezinárodnění lužické otázky a o vznik samostatného Lužického státu. Nedosáhli sice většiny vytčených cílů, ale i to minimum, které získali, bylo výsledkem jejich usilovného boje, bez kterého by volání o záchranu národa bylo marné a postavení Lužických Srbů v německém prostředí po II. světové válce by bylo vkrátce beznadějně.

37) Československá vláda v té době zastávala názor, že jen nárok na rektifikaci hranic se má spojovat s nárokem na účast na okupaci německého území (srv. debatu na 36. zasedání vlády dne 2. července 1945: K. KAPLAN – A. ŠPIRITOVÁ, ČSR a SSSR 1945–1948, dokument č. 36, s. 81–82). Z toho tedy vyplývá, že když rektifikační komise dne 20. 6. 1945 vypustila požadavek na připojení Lužic k ČSR (viz výše), československá vláda již nepočítala s vojenským obsazením tohoto území.

38) Je uložena v AMZV Praha, Generální sekretariát, k. č. 180. Zná ji a dobře její obsah uvádí A. KASTORY (*Lužyce v českej polityce w 1945 roku*, s. 394).

39) Jaroslav ŠŮLA, *Lužickosrbská otázka, československá vláda v Londýně a Jurij Wićaz*. Česko-lužický věstník, XIV, 2004, s. 29–33.

40) Šéf Československé vojenské misse v Německu dne 13. 3. 1946 referuje do Prahy: „Jeden z významných sovětských činitelů v Berlíně v důvěrném rozhovoru převedl řeč na lužickou otázku. Zdůraznil, že tato otázka patří k nejsložitějším dnešního Německa. Nebyla až doposud vědecky propracována, neexistuje až dodnes spolehlivá statistika a není řešena otázka, jestli autonomie nebo samostatnost tohoto národa má být propůjčena národu nebo oblasti. Bylo-li by změněno státoprávní postavení lužické oblasti, nastala by otázka, co počítí s německým obyvatelstvem v této oblasti. Tedy celá věc není dost promyšlena a není možno dnes říci, jak Moskva o této věci rozhodne. Mluví radil československé politice k největší opatrnosti v této otázce“ (AMZV Praha – Teritoriální odbor Německo, k. č. 17).

Začátkem roku 1948 dokončil SSSR budování svého mocenského bloku ve Střední Evropě a dal svým satelitům jasně najevo, že do řešení lužických záležitostí nemají co mluvit. Dne 23. března 1948 schválil saský sněm *Zákon na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva* (byl demagogicky vysoko hodnocen režimními marxisty jako zákon, který má zachránit Lužické Srby jako národ; ve skutečnosti se ovšem vztahoval pouze na část Horní Lužice, používá termín „*lužickosrbské obyvatelstvo*“ a naprosto se vyhýbá termínu „*lužickosrbský národ*“), dne 7. října vznikla Německá demokratická republika a teprve 12. září 1950 byl přijat zákon na ochranu práv srbského obyvatelstva v Braniborsku (tj. pro Dolní Lužici a pro druhou část Horní Lužice).

Poněvadž se řešení lužickosrbské otázky v Braniborsku (na rozdíl od Saska) opožďovalo, vznikl v pražském ministerstvu informací – zřejmě z iniciativy ministra Václava Kopeckého – v říjnu 1949, tedy již po vzniku NDR, opožďovaný návrh. Podle něho se měl lužickosrbský problém řešit ve třech etapách: v první se mělo dostat plné autonomie jedenácti okresům, kde žila srbská většina; ve druhé mělo toto území přejít pod ochranu (správu ?!) ČSR a Polska; ve třetí měl vzniknout samostatný lužickosrbský stát. Tento plán polská vláda nepodpořila, sovětská vláda ho odmítla a vláda NDR se k němu postavila nepřátelsky, poněvadž v něm viděla oslabení svého státu (samozřejmě: odtržením Lužice od NDR by došlo k citelnému úbytku surovín – např. zásob hnědého uhlí – a vyspělého průmyslu sklářského, textilního, strojírenského ad.).⁴¹⁾ Plán, který stavěl na projektu minulých let, poté zapadl.

Nakonec 25. června 1950 vláda ČSR a prozatímní vláda NDR podepsaly v Praze společné prohlášení, ve kterém mimo jiné konstatovaly, že oba státy nemají vůči sobě žádných územních nebo hraničních nároků. Tak skončila neslavná úloha československé politické reprezentace, která nedokázala poskytnout pomoc bratrským lužickosrbským národům. S odstupem času je možno říci, že Sovětským svazem dirigované Československo a Polsko spoluodsoudily Lužické Srby k pozvolné germanizaci.⁴²⁾

Poté, co Československo odmítlo požadavek Lužických Srbů o připojení jejich země k ČSR, pokusili se jejich představitelé hledat větší porozumění ve Varšavě.⁴³⁾ Kontakty Srbů a Poláků byly zejména od XIX. století stále intenzivnější, a to nejdříve kulturní,⁴⁴⁾ za II. světové války i politické.⁴⁵⁾ Nedobře však ve Varšavě zapůsobil požadavek lužickosrbského memoranda z 1. 6. 1945, žádající území mezi Lužickou Nisou a Bobrem, v čemž polští politici viděli český útok na území, na které si Poláci dělali nárok ještě před postupimskou konferencí.⁴⁶⁾ V následujících letech, postupně jak narůstaly rozpory mezi vítěznými Spojenci, bylo pro polský stát prioritou udržení hranice na Odře a Nise a polští politici se obávali překročit ji ve svých požadavcích směrem na západ, aby nakonec těžce nabyté území a jeho hranice neztratili. Jasně to řekl v květnu 1947 lužickosrbským politikům vicepremiér Władysław Gomułka.⁴⁷⁾ Kromě toho je třeba vidět, že sovětské politiky činili více (či méně) zastřený nátlak na polské – stejně jako na československé – představitele, aby se neprotivili sovětským úmyslům s Lužicí.⁴⁸⁾ Lužické národněosvobozené hnutí nakonec sovětské politiky a představitel SED shodně charakterizovali jako fašistické, reakční, nacionalistické a separatistické.⁴⁹⁾ V Polsku se také vytvořil projekt přestěhování Lužických Srbů na pravý břeh Nisy, do starého srbského území mezi Lužickou Nisou a Bobrem⁵⁰⁾ – byl to důkaz, že i polské řešení a podpora lužickosrbské otázky se ocitly v krizi. Po přijetí zákona na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva přestala i varšavská vláda podporovat politické požadavky Lužických Srbů a lužickosrbská problematika byla obětována na oltář zásadě proletářského internacionalismu, který se v roce 1948 stal doktrínou i Varšavy – jak napsal výstižně polský historik.⁵¹⁾

Horoucí lužickosrbský vlastenec (tzv. „buržoasní nacionalista“) poté, co se mu zhroutil jeho sen o vysvobození srbského národa z područí německých utlačovatelů, se věnoval vzdělávání srbských středoškoláků v České Lípě a ve Varnsdorfu, z kterých vychovával novou generaci lužickosrbské inteligence.⁵²⁾ Roku 1948

se habilitoval na Univerzitě Karlově v Praze pro obor lužickosrbský jazyk a literatura a působil tam i po roce 1953, kdy odešel do důchodu. Svému národu po roce 1945 – kromě své vědecké literárně-vědecké publikační činnosti – tak posloužil i tím, že vychovával celou řadu českých sorabistů. Svůj plodný život skončil 22. června 1967 v Praze.

Čest jeho památce!

Článek Jaroslava Šůly doplňujeme zvláštní informací, kterou jsme získali z internetu. Ve věci smrti Jana Cyže se na naši redakci obrátil s dotazem i Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu. Ve 2. polovině 40. let byli činní dva toho jména – farář Jan Cyž (Hajničanski) a Dr. Jan Cyž (Žurnjanski). Z informací, které jsme obdrželi z Lužice, se zdá, že tou dobou tam nemohl být ani jeden z nich. Není však vyloučeno, že oficiální údaje mohly být z politických důvodů retušovány. V tomto případě by připadal v úvahu spíše farář Jan Cyž, předseda Lužickosrbské národní rady v Praze, který zemřel v červnu 1948, údajně po delší nemoci. O příčinách jeho smrti by se pak dalo spekulovat.

- 41) O tomto projektu československé komunistické vlády se bez odkazu na pramen zmiňuje M. CYGAŃSKI, *Lužyce w polityce Polski*, s. 43.
- 42) Adolf ČERNÝ, jeden z nejvýznamnějších českých znalců Lužických Srbů a z nejzasloužilejších českých sorabistů (srv. příslušné partie jeho bibliografie: Radoslava HNÍZDOVÁ, *Adolf Černý. Bibliografický soupis publikovaných prací*. Praha 1998) napsal 2. srpna 1945 v předmluvě k druhému vydání své knihy *Lužická otázka* (Praha 1945, s. 7): po skončení II. světové války „jeví se nutnost osvobození Lužických Srbů ještě mnohem naléhavěji než po první válce. Kdyby byli, ať s jakýmkoliv podmínkami pro samosprávu, ponechání v Německu, znamenalo by to úplnou záhubu nejmenšího slovanského národa. Proto Lužičtí Srbové volají po připojení k Československé republice.“ Jeho velké přání („*Kež po velkém vítězství tří světových velmocí, v němž Sovětské Rusko rozhodlo válku na východní frontě a obsadilo také Lužici – kež v tomto evropském revolučním obratu nadejde konečná záchrana Lužických Srbů spojením s ostatním Slovanstvem! Kež užřím potom ještě nový život a rozkvět podivuhodného tohoto národu, vysvobozeného ze spárů odvěkých vrahů!*“ – *tamtéž*, s. 7) se však nenaplnilo – zemřel 27. prosince 1952.
- 43) Dopis Jana Cyže Boleslavu Bierutovi z 20. listopadu 1945 otiskl P. SCHURMANN, *Die sorbische Bewegung*, s. 254–255. Připomněl ho i A. KASTORY, *Lužyce w czeskiej polityce*, s. 397. O poválečných kontaktech Lužičanů s Varšavou existuje již početná literatura.
- 44) Rafał LESZCZYŃSKI, *My i oni. Kontakty kulturalne Polaków i Łużyczan*. Opole 2000.
- 45) Jaroslav ŠŮLA, *Lužickosrbská otázka, československá vláda v Londýně a Jurij Wičaz. Česko-lužický věstník*, XIV, Praha 2004, s. 31–32; Mirosław CYGAŃSKI, *Walka patriotów lużyckich o wyzwolenie i własną państwowość w latach 1945–1946 przy poparciu opinii publicznej Czechosłowacji i Polski*. Studia Śląskie 53, Opole 1994, s. 61–88, zejména s. 65 ad.
- 46) Tadeusz MARCZAK, *Granica zachodnia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1944–1950*. Wrocław 1995, s. 170, 176.
- 47) Piotr PAŁYS, *Działalność Wojciecha (Wojćecha) Kóćzki w serbołużyckim ruchu narodowym w latach 1945–1950*. Zeszyty Łużyckie, 32/33, Warszawa 2001, s. 96; TYŻ, *Polskie czynniki oficjalne wobec Lużyc w latach 1945–1948*. Studia Historyczne, 46, Warszawa 2003, s. 83–84. – Určité úvahy a projekty na „delimitační úpravy“ na levém břehu Odry, ale i Lužické Nisy však v Polsku existovaly (T. MARCZAK, *Granica zachodnia w polskiej polityce zagranicznej*, s. 198 ad.).
- 48) Piotr PAŁYS, *Polskie czynniki oficjalne*, s. 81; Annet BRÉZANEC, *Kontakty polsko-serbołużyckie w działalności Pawła Neda (1934–1950)*. Opolskie Studia Łużycoznawcze, 1, Opole 2002, s. 72–73. – Dne 1. srpna 1946 hlásí do Prahy šéf Československé vojenské mise u Spojencem kontrolování rady v Berlíně o svém rozhovoru s druhým politickým poradcem maršála Sokolovského, velvyslanckého rady Ivanova, který mu měl také sdělit: „.... mohu říci, že Lužice nebude součástí Polska“ (AMZV Praha – Teritoriální odbor Německo, k. č. 17).
- 49) T. MARCZAK, *Granica zachodnia*, s. 179, 181, 183, 187, 189.
- 50) *Tamtéž*, s. 192–193.
- 51) *Tamtéž*, s. 197. – M. CYGAŃSKI (*Walka patriotów lużyckich o wyzwolenie*, s. 78ad.) vidí neúspěch lužickosrbského úsilí o vysvobození z německé nadvlády též v nemožnosti koordinování akce Prahy a Varšavy v důsledku pohraničního sporu o Těšínsko, Kladsko a Ratibořsko-Hlubčicko v letech 1945–1947, který prý vypukl v důsledku českého antipolského revizionismu a anekcionismu. Autor bohužel svá jednoznačná tvrzení opírá o polskou nacionalistickou literaturu bez znalosti českých archivních dokumentů. Průběh těchto sporů byl v posledních letech již objektivněji osvětlen a zhodnocen. Tehdejší českoslovenští a polští diplomaté, včetně některých současných historiků, si bohužel neuvědomili, že tento zbytečný spor poskytl pouze vítanou příležitost sovětským vůdcům v Moskvě michtat se do středoevropských záležitostí a hrát si s Prahou i Varšavou jako kočka s myší. Na tuto krátkozrakou politiku pak doplatily oba státy.
- 52) Zdeněk URBAN, *Studij młodych Serbow w sewjernej Czeskiej (1945–1950)*. Rozhled, 45, Budyšin 1995, č. 11, s. 397–401.

Jak se vydavatel Obrany národa stal zločincem Obrana národa 1/2002

Tento národovecký časopis otiskl ukázkou z knihy Mila Komínka *I pod oblohou je peklo*, úryvek připravil autor s šifrou ROF. Přetiskujeme část z dubna 1948, kde se údajně setkal se stopou poslance polského sejmu (???) Jana Cyže.

Bartolomějská č.4

Je časně ráno. Probouzím se, rozhlížím se po cele a vidím, že jeden kavalec je prázdný. Vzpomínám si, že před půlnocí odvedli k výsledku Oldřicha Procházku. Za chvíli je slyšet hluk na chodbě, rachocení zámku – a do cely padá člověk. Dveře se zavírají, hluk umlká. Vyskakují z kavalece, skláním se nad mužem a s hrůzou zjišťuji, že tohle byl včera Oldřich Procházka. Byl, protože tohle už není Oldřich, to je jen jeho troska. Z člověka středního věku, energického, silného, se stal přes noc zničený stařec. Spolu s ostatními jej odnáším na kavalec, svlékám a obnažuji rozbité tělo, na němž snad není místa bez hlubokých ran, podlitin a krve. Mamě při tom myslím na to, že Oldřich před třemi léty, také jako politický vězeň, zázrakem unikl sekeře na Pankráci...

Dnes je zde Oldřich zase jako před třemi léty, hrozí mu tentýž trest, prožívá stejná utrpení. Proč? Že měl rád svůj národ, že věřil

v demokracii? Že nevěřil nesmyslné slátanině o šťastné budoucnosti pod vládou nedouků, dobrodruhů a zločinců z povolání? Je prý vinen, že chtěl spáchat atentát na místopředsedu vlády Antonína Zápotockého. Proč jsou zde ti ostatní, kteří si lízají své rány, aby zítra dostávali další? Vždyť jsou to lidé, kteří aktivně bojovali za republiku, kteří za ni nasazovali životy v ilegality, v horách a na bojištích první a druhé světové války.

Jednoho rána nás vyhánějí všechny z naší cely na chodbu a potom dolů do malých betonových cel. V našich celách se provádí generální prohlídka a úklid, na který přivedli prostitutky, pochytné po pražských ulicích a v pražských podnicích. Rozhlížím se po té malé kobce a moji pozornost upoutává nápis na zdi, psaný zřejmé krví – už vím z vlastní zkušenosti, jak vypadá zaschlá krev na zdi. Je to výkřik umírajícího člověka, prosícího další, aby nebyl zapomenut ani on, ani myšlenka, které zasvětil svůj život, život vůdce lužických Srbů.

„Já, lužický Srb Czyż, poslanec polského Sejmu, zde dobitý umírám!“

Ano, byl to poslanec polského Sejmu (parlamentu) Czyż, kterého estébáci na této cele umlátili k smrti.

http://www.svedomi.cz/on/on_rof_021_jakse.htm

račk

NOVINY

Z HORNÍ LUŽICE

V mateřské škole v **Bukecích** bude otevřena od 1. 9. 2005 skupina WITAJ. Dosud do ní bylo přihlášeno 13 dětí. Bude o ně pečovat vychovatelka Weronika Nowotna. (PB 7/2005) J-a

Uhelný povrchový důl ve **Wochozích** se bude v příštích letech rozšiřovat natolik, že prý budou odřypány i části Trjebina a Slepého. Postižené rodiny musí do r. 2018 opustit domov a usadit se jinde. O tom, kdy a jak se to stane, bude se jednat v nejbližší době. (PB 7/2005) J-a

Byla zahájena stavba **jižního obchvatu Budyšina**. Symbolicky zahajoval saský ministr hospodářství Thomas Jurk. Obchvat má ulehčit frekventovanému centru Budyšina. (SR 7. 8.) račk

Na státních středních školách a gymnáziích ve **Wojerecích** se srbština v budoucnu učit bude, neučí se však proto, že (podle školského úřadu) není dost přihlášek. Na křesťanském gymnáziu Johanneum se však lužická srbština vyučuje. (SR 7. 8.) račk

Saský finanční úřad vyčítá Lužickosrbškému souboru písní a tanců vyčítá plýtvání penězi. V roce 2001 a 2002 dostali propuštění větší odstupné, než bylo třeba. (SR 7. 8.) račk

Z DOLNÍ LUŽICE

Zástupci Srbů, kteří navštívili 12. července kancléřův úřad v Berlíně, se cítili být podvedeni. Představitelé menšin žijících v Německu – Dánové, Frísové, Sintí, Romové a také Lužičtí Srbové – byli pozváni spolkovým kancléřem **Gerhardem Schröderem**, který se ovšem setkání nezúčastnil. Jen se s nimi dal vyfotografovat, jak řekl ve vysílání dolnosrbšského rozhlasu Harald Koňcak, který byl na schůzce jakožto předseda Braniborské srbšské rady. Zástupci menšin tak přednesli své starosti a připomínky poslancům spolkového sněmu a představiteli svazu národnostních menšin. (BSR, 13. 7.) sto

V **Dešně** bylo 13. července otevřeno nové sportovní centrum, které se stavělo tři a půl měsíce. Je zařízené ke hraní fotbalu, volejbalu, basketbalu, badmintonu a tenisu. Sportovní středisko stálo 45 000 eur a bylo financováno obcí Dešno-Strjażow za pomoci sponzorů. (BSR 13. 7.) sto

V první polovině roku proběhlo v rámci choťebuzské **Školy dolnosrbšského jazyka a kultury** 87 kurzů, seminářů a dalších akcí. Celkem se jich zúčastnilo 1200 lidí, z nichž 500 mladých lidí

zavítalo na srbšské a polské jazykové kurzy. Nový semestr začne 29. srpna. Jeho program bude vydán na začátku srpna, který zájemci dostanou v kulturní informaci Lodka, na choťebuzské radnici a v Srbském muzeu. (BSR 13. 7.) sto

Braniborské sdružení, které se zabývá ochranou přírody, uspořádalo filmový večer, na kterém představili snímek **Lacoma und der Konzern – ein energiepolitisches Gesellschaftsspiel**. Organizátoři v diskusi mluvili s politiky a zástupci energetického koncernu Vattenfall o budoucnosti ěakomských rybníků. Vesnice ěakoma samotná byla zčásti odbagrována kvůli uhlí. (BSR 13. 7.) sto

Veškeré **zvukové záznamy dolnosrbštiny** budou sesbírány a shromážděny v datové bance univerzity v Saarbrückenu. Do projektu, do kterého jsou zapojeny taky Juta Kajzerowa z Gor, Helena Palmanowa z Budyšina a Juro Frahnaw z Picnja, budou včleněny i magnetofonové pásky z archivu Srbského ústavu a Srbského rozhlasu. (BSR 25. 7.) sto

Pro cyklisty je určena první kompletní **cyklistická mapa**, s jejíž pomocí se můžou dobře pohybovat v regionu jezer v Sasku a Braniborsku. Kromě toho je na mapě uvedeno, kde je možné si vypůjčit kola. Mapa bude zveřejněna i na internetu. (BSR 25. 7.) sto

1. srpna proběhl v Choťebuzi první stranický sjezd **Srbšské lidové strany** (SLS), jejímž předsedou je Hannes Kell. Na něm volila strana své kandidáty do spolkového sněmu. V Braniborsku bude stát v čele Hannes Kell a Henry Matuš, v Sasku Toni Ryčer a Pětr Hadank. Dosud ale není SLS připuštěna spolkovým volebním výborem k volbám – to by se mělo stát nejspozději do 19. srpna. (BSR 1. 8. ad.) sto

Školní rok v Braniborsku začal 8. srpna. Do lavic zasedlo 21 500 žákyň a žáků. Projekt Witaj pokračuje v Žylowě, Janšojcích, Wětošowě a Tšupci. Přidala se ještě škola Borkowy/Wjerbno. Zde se bude učit lužickosrbšsky a německy 8 dětí z prvního ročníku. (BSR 13. 8.) račk

Z KAŠUBSKA

Sedmý kašubský sjezd se konal 9. července 2005 v Lebje. Vlak Transcassubia vyrazil tentokrát z Kościerzeny. Letošní ročník byl pod patronátem prezidentského kandidáta Donalda Tuska (Občanská platforma). Zpívala nejpoblárnější polská zpěvačka Kayah. račk, zos

Jurij J. Šolta – Handrij Bjeňš, Domizniske karty Łužicy – eographische Karten der sorbischen Lausitz. Domowina z. t. – Rěčny centrum WITAJ, Budyšin 2004.

Jde o práci v lužickosrbském vydavatelství ojedinele. Složka obsahuje vlastivědné mapy 7 obcí (v měřítku 1:7 500): Chrosćicy, Njebjelčicy, Pančicy-Kukow, Radwor, Ralbicy, Róžant, Worklec, a města Budyšina (v měřítku 1:13 000). Na každé mapě je uveden počet obyvatel obce i příslušných osad, okres a země. Koncem letošního roku vyjdou mapy dalších obcí. Na mapách jsou uvedeny názvy silnic a cest, nejdůležitějších veřejných budov a institucí, vodních toků a rybníků a některá dosud užívaná jména pomístní. Názvy na mapách jsou dvojjazyčné, některé jen lužickosrbské. Přitom se přihlíželo k Völkelovu Prawopisnému słowniku. Mapy jsou sice myšleny jako doplňující učební materiál pro školy, ale výborně poslouží i jazykovědcům, protože map s lužickosrbskými pojmenováními je stále nedostatek. Je s podivem, že o tak zajímavé

příručce se zájemci dozvědí jen náhodou, zasloužila by si bohatší propagaci. Lingvisté, zejména toponomastikové, tu najdou zeměpisná a pomístní jména svědčící o tom, že tyto oblasti byly původně obydleny Slovany a že němčina přejímala (často bez porozumění) pojmenování slovanská. Několik příkladů: Homola (Hummel), Hatki (Nahattky), Čornej (Tschorna), Šibjeica (Galgenberg), Wícezne łuki (Lehnfelder), Haćeńka (die Hatschenka), Lišowa hora (Fuchsberg), Křižnik (Kschischnick), Zmoha (Smoa), Skalki (die Schkala), Hóla (Hohle), Butřanka, W šwihach, Winčki (Winczki), Kupa, Wólšina (Wulschina), Kročica (Krociza), Křižiki (Kzischki), Točišća (in der Totischa), Wopowki (die Wobowka), Předows (Pschedows), Łuhi (die Wuhi), Humjeńki (Humenk), Jězory (Jesorach) aj.

Jiří Mudra

Felix Biermann, Slawische Besiedlung zwischen Elbe, Neiße und Lubsza.

Archäologische Studien zum Siedlungswesen und zur Sachkultur der frühen und hohen Mittelalters. [Slovanské osídlení mezi Labem, Lužickou Nisou a Lubszou. Studie k charakteru osídlení a ke hmotné kultuře raného a vrcholného středověku.] Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 65; Schriften zur Archäologie der germanischen und slawischen Frühgeschichte, Band 5. Bonn 2000. 405 str., 183 obr., 45 tabulek.

Z řady archeologických prací věnovaných pravěkému a středověkému osídlení Lužice, které vyšly v poslední době, vybíráme obsírnou publikaci F. Biermanna, která je výstupem projektu Deutsche Forschungsgemeinschaft (Německé výzkumné společnosti) nazvaného *Germanen – Slawen – Deutsche*. Přináší souhrn a vyhodnocení archeologických poznatků o vývoji raně středověkého osídlení ve 2. polovině 1. tisíciletí našeho letopočtu v kraji na pomezí západní a východní sféry ve smyslu kulturním, etnickém i politickém. Sledovaná oblast obsahuje z dnešního srbského území pouze Dolní Lužici, na jihu je ohraničena stávající zemskou hranicí – Grodkem (Spremberg) a Zlým Komorowem (Senftenberg) – a na severu Luborazí (Lieberose) a prostorem severně od Lubina (Lübben), na západě však sahá až k ústí Černého Halštrova do Labe a na východě zahrnuje i část východní Lužice jižně od Gubina, dnes na území Polska. Za rozšíření našeho poznání bohužel vděčíme těžbě hnědého uhlí, která zde vyvolává rozsáhlou archeologickou činnost: záchranné archeologické výzkumy v předpolí dolů v posledních letech dokumentují nejen jednotlivé lokality, ale komplexně celou zanikající krajinu, a poskytují nenahraditelné (a také zpravidla poslední) informace o lidech, věcech a dějích, o nichž písemné prameny mlčí.

Hlavními částmi práce jsou dějiny bádání, přehled dosavadních poznatků o osídlení od nálezů pozdně germánských na konci doby stěhování národů až do nástupu německé kolonizace ve 13. stol., dále vyhodnocení autorova výzkumu na hradisku Lutol (Leuthen-Wintdorf) u Drjowku (Drebkau), které je stejného typu jako známé hradisko u Tornowa a přineslo některé převratné informace zejména co do datování těchto hradisek, a konečně podrobné pojednání o raně středověké keramice. Cenný je obsáhlý katalog nalezišť s mapami a soupis literatury. Výsledkem analýzy získaných informací je obraz charakteru osídlení sledované oblasti a procesů, které jej formovaly. Autor usiluje o poznání způsobu života obyvatel, jejich poměrů sociálních a hospodářských, ale i etnických, nakolik jsou ovšem z archeologických nálezů poznatelné. Shrňme nyní stručně nejdůležitější informace, které Biermannova práce přináší.

Podle nejnovějších zjištění se zdá, že příchod Slovanů do Lužice se odehrál později, než se dosud uvádělo, resp. že probíhal postupně, ve více vlnách, z nichž první byla poměrně slabá. Údaje Fredegarovy

kroniky o přítomnosti slovanského (srbského) celku ve východním pohraničí francké říše v 7. stol. nelze ovšem snadno posunout v čas – jsou vázány na život krále Dagoberta. Skutečnou kolonizaci celého území včetně jeho nehostinnějších částí, tj. i Dolní Lužice, je však třeba posunout až do 7./8. stol. Nemáme žádné doklady, že by se zde Slované setkali s místními Germány a komunikovali spolu. Památky raně slovanského osídlení (do r. 800) tu představují zahloubené části malých obydlí (polozemnic) a prostá, v ruce robená keramika. Neprojevují se žádné společenské rozdíly, dokladů řemesel je málo. (Pozdně germánské osídlení bylo sice také zemědělské a vybíralo si často pro vesnice stejná místa, ale patřila k němu vyvinutá specializovaná řemesla a obchod.) Slovanští kolonisté přicházeli od jihu a jiho-východu, nepříznivé přírodní podmínky v Dolní Lužici je však zřejmě příliš nelákaly; osídlení houstne až od 9. stol.

Ze středoslovanského období (800–1000) máme nálezů podstatně více. Ke konci 9. a v 1. třetině 10. stol. se mění struktura osídlení, budují se četná hradiska se zemědělskými podhradími; snad také roste populace. Vytvářejí se sídelní komory; oproti dosavadním představám se však ukazuje, že hradiska však většinou netvoří jejich střediska. Často je nacházíme v krajině s velmi řídkým osídlením nebo vůbec bez soudobých nálezů (souvisela pak asi s ochranou cest nebo hranic), jiná jsou těsně blízko sebe, v některých komorách nejsou známa vůbec. Nemůžeme zde usuzovat, že by měla funkci v územní správě; šlo spíše o objekty vojenské. Rozdíly v hmotné kultuře tehdejších hradisek a vesnic („chudí a bohatí“) nejsou doloženy, i když se na hradiskách setkáváme s technicky dokonalejší keramikou nebo specifickým způsobem stavby domů; nebyla centry řemesel ani obchodu. To nedokazuje, že by neexistovala nadřazená vrstva; spíše než majetkově se pravděpodobně vydělovala jinak – moc drželi snad na základě tradice, náboženských důvodů, osobních kvalit apod. Zdá se, že k budování hradisek vedly konflikty mezi slovanskými místními vládci navzájem; tendence ke koncentraci moci, kterou pozorujeme tou dobou v Čechách, na Moravě či v Polsku, byla zde patrně také přítomna, ale příliš slabá na vytvoření centra nebo dokonce raného státního útvaru. Dalším důvodem mohlo být ohrožení zvenčí (zejména tlak ze západu, ale i expanse moravská nebo polská).

Nepříznivé politicko-sociální poměry se odrážely i v ekonomice re-

gionu, uzavřené a oproti sousedství poměrně zaostalé. Základem obživy bylo stále zemědělství, lov měl význam v okrajových lesnatých oblastech. Častější jsou již doklady nezemědělské výroby, spíše ale domácí než čisté řemeslné, např. dehtařství nebo hrnčířství, na některých hradiskách železářství a kovářství; tradičně domácí byla například výroba textilu. Podle nálezů z dolnolužického hradiště u Tornowa se nazývá jeden z regionálních slohových okruhů slovanského hrnčířství tohoto období tornowským typem. Stejně jako další skupiny soudobé keramiky se i tornowská vyráběla ručně, na hrnčířském kruhu se pak pouze obtáčela; nejstarší nádoby jsou nezdobené, později teprve byly zdobeny – nejprve vlnovkami, pak častěji křížicemi se svazky rytých čar apod. Dálkové obchodní styky dokládají jen ojedinělé zbraně a ostruhy, pak kamenné žernovy, drobné šperky, korálky apod.

Do tohoto období patří hradisko v Lutoli, o němž autor pojednává podrobněji. Bylo užíváno především v 10. stol. Jeho opevnění bylo dvakrát obnoveno: tvořila je mohutná hradba se dřevěnou roštovou konstrukcí vyplněnou hlínou.

V pozdně slovanském období (1000–1200) se oblast následkem připojení k větším politickým celkům hospodářsky postupně vyrovnává svému sousedství. Teprve nyní se objevují centra řemeslné výroby, např. železářství, a s obchodem i poklady nebo ojedinělé nálezy mincí. Prakticky žádné z hradisek předchozího období již neexistuje; jen na některých se objevují sporadické nálezy, které snad dokládají přežívání zbytků původní lužické nobility. Území je kontrolováno z několika velkých hradských center. Vesnická sídliště žijí bez velkých změn dále, vznikají i některá nová, zčásti i v oblastech dotud neosídlených, ačkoli rozšiřování oikumeny není kvůli neúrodné půdě zdaleka tak výrazné jako v sousedních oblastech. Snad nebezpečně

oměry vedou k osídlování dolnolužických Blat, chráněných spleť ramen Sprěvy.

Posuzovat vztahy sledované oblasti k jejímu západnímu, východnímu či jižnímu sousedství je obtížné. Autor se staví velmi skepticky k názorům, které zdůrazňují vlivy z karolinsko-ottonské říše (např. co se týče hradisek, která vidí jako společný západoslovanský prvek), spíše konstatuje postupně sílící sounáležitost území se sousedními vyspělejšími kulturními okruhy, ani ne tak na západě, jako spíše na jihu a jihovýchodě, kam podle jeho názoru směřují silnější kulturní vazby než na západ. Jejich vliv se projevoval na základě místního vývoje, nikoli přímo; západní prvky, považované dosud často za přímý vliv ze západu, se do Lužice mohly snáze dostat zprostředkovaně přes prostředí české nebo polské.

Etnický aspekt archeologického poznání je v Lužici tradičně citelný; otázka kořenů a počátků dnešního lužickosrbského národa, resp. jeho dolnolužické větve, byla předmětem zájmu již od 19. století a ani dnešní obecné povědomí o této věci, ať u nás či v Lužici, není prosto zastaralých názorů, tradovaných stereotypů a mýtů. (V současnosti, kdy jde o fyzickou budoucnost národa, je ovšem zřejmé, že ani všechna prozkoumaná slovanská hradiska a sídliště bohužel nenahradí žijící lužickosrbské vesnice, nadále likvidované těžbou uhlí.) F. Biermann zůstává kritický a maximálně objektivní. Nalikolika odkdy se slovanskí obyvatelé Dolní Lužice cítili nebo byli jinými chápáni jako kmen, musí podle něj zůstat otázkou. Písemné prameny jsou kusé a oni sami žádné nezanechali. Autor soudí, že osídlení tu bylo zprvu příliš řídké a lidé přicházeli postupně po několik století. Chybí tu jakékoli ústřední hradisko. Jméno *Lusizi*, *Lunsizi* uvádí až tzv. Bavorský geograf, pocházející z 9. stol. Tehdy snad tedy již lze s existencí nějakého celku počítat, ovšem primárně na územním základě.

Zuzana Sklenářová

Doplňkové materiály pro jazykový seminář z horní lužické srbštiny. 24 s. Sestavil Svatopluk Pastyřík.

Před třemi lety vyšla v nakladatelství Gaudeamus příručka královehradeckého bohemisty a sorabisty Svatopluka Pastyříka *Witajće do Lužicy*, která sloužila jako základní podkladový materiál semináře, v němž se studenti bohemistiky seznamovali se základy horní lužické srbštiny. Praktické užívání příručky ukázalo její slabá místa, a proto se ji autor rozhodl doplnit. Vzhledem ke svému blízkému odchodu do penze už však neměl dostatek času připravit nová skripta, a proto sestavil tuto útlou sešitovou sbírku cvičných textů, která má pomoci zkvalitnit výuku v posledních seminářích, které Svatopluk Pastyřík povede.

Přestože se nejedná o typickou příručku vydanou standardním způsobem (autor sám mluví o samizdatu), zaslouží si, aby na ni bylo upozorněno, neboť sorabistických počinů není u nás mnoho.

V úvodních pasážích se dovídáme velmi krátce o dějinách Lužice a jejich propojenost s českými zeměmi, základních lužickosrbských institucích, tiskovinách a médiích. Nechybí ani odkazy na zásadní internetové stránky či text hymny v obou jazykových verzích. Zajímavý je malý lužickosrbský kulturní kalendář,

spojený se slovníčkem názvů měsíců, ročních období, dnů v týdnu a velkých svátků. Autor také neopomněl do tohoto úvodního přehledu zahrnout nejzákladnější komunikační obraty. Seminární cvičení jsou zaměřena na pasivní zvládnutí horní lužické srbštiny, které je usnadněno nápadnou podobností tohoto jazyka s češtinou. Jako cvičební materiál autor použil kromě klasických cvičení na jaké jsme běžně zvyklí i například pranostiky, či básně „klasiků“ Handrije Zejlera, Jakuba Barta-Čišinského nebo současného Tima Meškanka. Příručku doplňuje stručný slovníček slovní zásoby užitých ve cvičeních. Doufejme, že jednou se tyto materiály stejně jako ty ve *Witajće do Lužicy* objeví ve společné učebnici-příručce, která by umožňovala rychlý vhled do hornolužickosrbské filologické problematiky.

Bohužel smutným faktem zůstává, že po autorově odchodu do penze nebude mít kdo vyučovat sorabistický seminář na královehradecké univerzitě, respektive její pedagogické fakultě, a tak nejspíš zcela zmizí z nabídky seminářů.

Josef Šaur

Česko-lužický věstník

Vychází ročně v deseti číslech a jednom dvojčísle v nákladu 400 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč. • Vydává Společnost přátel Lužice/Towaršnosť přečelow Serbow/Towarišnosť pšjašelow Serbow. • www.Luzice.cz • Vedoucí redaktorka: Zuzana Sklenářová, Ph.D., Vinohradská 34, Praha 2-Vinohrady, CZ - 120 00, tel. +420 737 750 693, el. adresa Zuzana.Sklenarova@ff.cuni.cz • Zástupce: Radek Čermák, Malkovského 596, Praha 18-Letňany, CZ - 199 00, tel. +420 721 706 715, el. adresa Radek.Cermak@email.cz • Redaktoři: Ondřej Doležal, Josef Šaur, Mgr. Kinga Kijec, Mgr. Vladislav Knoll

- Sítový redaktor a pokladník: ing. Miloš Malec, Milos.Malec@seznam.cz • Předplatné na rok 2004: ČR 200,- Kč, zahraniční 350,- Kč (12 €), členské příspěvky 300,- Kč, pro sociálně slabé možnost požádat o snížení. • Jak si nás předplatit? • Spojte se s firmou A. L. L., která Vám složenku k úhradě předplatného zašle s nejbližším číslem časopisu. • Pište: A. L. L. Production s. r. o., Poděbradská 24, Praha 9-Vysočany, 190 00 • elektronickou poštou: [predplatne@predplatne.cz](mailto:předplatne@predplatne.cz), Luzice@luzice.cz • volejte: 234 092 851 • faxujte: 234 092 813 • Pište z mobilního telefonu: SMS ve formátu: OBJ ČLV JMENO PRIJMENI ULICE CISLO DOMU MESTO PSC • Odešlete zprávu psanou velkými písmeny bez diakritiky v maximální délce 160 znaků na telefonní číslo 900 11 06. Cena zprávy je 6 Kč. • www.predplatne.cz, www.Luzice.cz • Abonenze za ZRN teč prez referenta Domowiny za kulturne naležnosće a wukraj, Budyšin. • Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit. • Bankovní spojení na Společnost přátel Lužice: ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300. • Redakce se neztotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvků odpovídají příslušní autoři. • Používat zdroje ČLV je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.Luzice.cz, je-li již dílo zatíženo autorskými právy, platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • Stížnosti na nezaslání časopisu vyřizuje firma A. L. L. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- na nový nábytek pro Hórníkovu knihovnu.